

DELTAGARE I "KREATIVT SKRIVANDE: JUDISKA PERSPEKTIV"

TORAHN OCH JAG

NYA GREPP PÅ MOSEBÖCKERNAS FAVORITÄMNEN

PAIDEIA FOLKHÖGSKOLA

För att lärande leder till handling

מעשה לידי מביא שהתלמוד

(Talmud, Kiddushin 40b)

”Torahn och jag” av deltagare i *”Kreativt skrivande: judiska perspektiv”*

Kursen *”Kreativt skrivande: judiska perspektiv”* på Paideia folkhögskola ges i samarbete med Judisk Krönika.

Paideia folkhögskola i samarbete med Judisk krönika 2024.

© Författare: Mattias Gerenstein, Eva Grossman, Helén Lieberman-Ram, Stephan Mendel-Enk, Ida Ruyter, Anette Sallmander, Janet Suslick, Noomi Weinryb, Elisabeth Wolpert,

Sättning: Stephan Mendel-Enk, Ivana Koutníková

Design: Ivana Koutníková

Bilden: Canva

Tack till Rachel Baran, Noa Hermele, Sarah Frey, Anneli Rådestad och Hanna Reichel.

Rättigheterna till detta verk tillhör Paideia folkhögskola och textförfattarna. Framtagen med stöd av Kulturrådet.

www.paideiafolkhogskola.se

Första upplagan

Tryckt i Stockholm, 2024

ISBN: 978-91-527-5297-5

TORAHN OCH JAG

NYA GREPP PÅ MOSEBÖCKERNAS FAVORITÄMNEN

av

**DELTAGARE I ”*KREATIVT SKRIVANDE:
JUDISKA PERSPEKTIV*”**

PAIDEIA FOLKHÖGSKOLA

INNEHÅLL

Inledning av <i>Stephan Mendel-Enk</i>	9
Hör Israel av <i>Helén Lieberman-Ram</i>	12
Medlemsrabatt av <i>Ida Ruyter</i>	20
67 procent av <i>Elisabeth Wolpert</i>	26
Din vän i natten av <i>Noomi Weinryb</i>	35
Vuxen blir man när man väljer sina gudar av <i>Mattias Gerenstein</i>	44
Växelspänning av <i>Anette Sallmander</i>	50
Fiskpinnarna av <i>Janet Suslick</i>	58
Döden och Adonai av <i>Eva Grossman</i>	66
Bios	75

INLEDNING

Frågan brukar komma några veckor in på varje termin.

”I beskrivningen står att det här är en judisk skrivkurs,” säger någon av de nya eleverna. ”Vad menas egentligen med det?”

Mitt standard-svar är att man på kursen kan skriva om judiska frågor och företeelser utan att behöva förklara sig. Det är bara att skriva på, som om det judiska var något helt självklart för läsekretsen. Den inställningen och premissen är vad som gör skrivkursen judisk, brukar jag säga.

Men egentligen undrar jag också. För hundra år sen hade jag inte behövt göra det. Då var svaret enkelt.

Judisk litteratur var böcker skrivna på ett judiskt språk.

Om du inte skrev på jiddisch, hebreiska, ladino eller så kallad judeo-arabiska räknades inte din bok som judisk - hur många referenser till högtider eller judiskt klingande namn du än petade in.

Nu är det mer komplicerat.

Inte särskilt många böcker skrivna på jiddisch kommer ut per år. Hebreiska är det bara israeliska författare som skriver på. En stor del - kanske en majoritet - av världens judar behärskar inte något av de judiska språken, åtminstone inte bra nog för att det ska räcka till en hel bok.

Så svaret måste vidgas.

Vilket är tur, i alla fall för mig som lärare på Paideias judiska skrivkurs. Eleverna har redan svårt att hålla deadline varje vecka. Jag misstänker att det skulle bli ännu värre om de

dessutom skulle tvingas förhålla sig till hebreiskans genusregler eller vad som styr ackusativ inom jiddisch.

Men frågorna fortsätter ställas. I vårt klassrum.

På internetforum. Till judiska författare när de kommer ut med nya böcker. Ser du dig som en judisk författare? Skulle du säga att du skriver i en typisk judisk tradition? Vad är judisk litteratur?

I diskussionerna som uppstår efter de frågorna brukar ett knippe andra följa. Blir en bok automatiskt judisk för att författaren är jude? Eller behöver boken även ta upp något judiskt tema? I så fall - vad är det för något?

Och över alla de frågorna hänger en annan:

Vem bryr sig?

Alltså - vad spelar det för roll om en bok ska definieras som judisk eller inte? De enda som verkligen behöver bekymra sig över sånt är personerna som bokar författare till judiska litteraturfestivaler. Tillhör du inte den gruppen borde du kunna slappna av, köpa en glass och lugnt gå vidare med ditt liv.

Å andra sidan. När till synes meningslösa frågor envisas med att återkomma kan det bero på att de hänger ihop med andra, större frågor som verkligen är värda att fundera på.

I det här fallet - vad gör någonting alls judiskt?

Den amerikanska författaren Dara Horn har skrivit hyllade böcker som "People love dead jews" och "All other nights".

I en omtalad essä spår hon en ny blomstringstid för judisk litteratur. Vägen dit menar hon går via de religiösa skrifterna.

"Till alla aspirerande judiska författare säger jag: läs torahn. Inte för att tvinga det religiösa på er utan för att göra er

uppmärksamma på de enorma kulturella tillgångar som väntar där. Det är en guldkälla - full av historier, karaktärer och språkliga vändningar - som kan användas i alla situationer en författare kan behöva.”

Och det låter ju bra. Vill man skriva i en judisk tradition och är osäker på var man ska börja borde torahn vara ett lämpligt ställe. Mer grundläggande judiskt än så blir det inte. Svårigheterna är kanske bara att få det att kännas relevant och angeläget för sitt liv här och nu. De långa uppräknings av släktled och offer-regler som torahn till stor del består av har nog inte riktigt den inspirerande effekt en färsk skribent söker.

Under det senaste året har vi på skrivkursen ändå försökt följa hennes råd.

Eleverna har utgått från några av torahns vanligast förekommande ämnen - barnlöshet, syskonrivalitet, hämnd och försoning, att fajtas med gud - och associerat vidare. På det sättet har de fått fram historier som har relevans i deras egna liv och erfarenheter.

Texterna i den här boken är ett resultat av det arbetet. Att läsa dem ger er kanske inte det definitiva svaret på frågan vad som gör en text - eller något annat - judiskt. Men det är i alla fall ett inlägg, vårt bidrag till det enorma grupparbetet om vad det judiska är, kan och bör vara som ständigt pågår.

Stephan Mendel-Enk

Lärare på Paideias kurs ”Kreativt skrivande: judiska perspektiv”.

HÖR ISRAEL

av Helén Lieberman-Ram

De sitter tillsammans i den slitna plyschsoffan och tittar på nyheterna. Det är i mitten av oktober månad 2023. Luften är varm och klar och löven har varken ändrat färg eller fallit ner från träden ännu.

”Blir det krig nu?”, frågar Leah. Hon tittar på sin morfar med stora uppspärade ögon.

Klockan är bara fem, men ändå är nyheterna på. Bilder flimrar förbi på tv:n och röster från nyhetsuppläsarna hörs som ett dovt brus i bakgrunden. Leah besöker sin morfar Sam varje onsdag på väg hem från skolan. Nu är hon så stor att hon får gå den korta biten mellan skolan och morfars hem på Valhallavägen alldeles själv. Ibland är han sur och grinig och går mest omkring och mumlar för sig själv. Andra gånger är han pratsam och bjuder på något gott när hon är där. Det kan vara glass, sockerkaka eller salta pinnar. Ibland bara en torr bit knäckebröd, även fast Leah alltid klagar på att hon är hungrig efter skolan. Sam hör väldigt dåligt och har sedan länge hörapparat, men nu behöver batterierna bytas ut. Han har tv:ns ljud på maxvolym.

”Ja du, den som det visste”, muttrar Sam med en tung och bister röst. ”Det finns mycket orättvisor i den här världen och vi judar drabbas alltid.”

Han sträcker sig efter fjärrkontrollen och sänker. På hans vänstra arm är numret 45527 tatuerat. Det enda han har berättat för Leah är att det är ett nummer som han behövde använda för att identifiera sig när han var ung och var med i

kriget. Hon brukar smeka hans arm och dra försiktigt med sitt pekfinger över de svarta siffrorna, när hon har morfar för sig själv. Hon förstår inte riktigt vad siffrorna betyder. Sams kropp och hud är gammal och sliten, men de svarta siffrorna är skarpa, de har inte bleknat det minsta.

”Mamma säger att jag inte får titta på nyheterna”, säger Leah.

”Säg inget till henne då”, säger Sam.

Han reser sig sakta från soffan, tar tag i sin rollator och hasar sig fram mot köket.

”Kom, så ser vi om det finns något att äta.”

De sätter sig vid köksbordet och där plockar Sam fram ett av sina fotoalbum. Det är slitet i hörnen, färgen på omslaget har bleknat och inuti sitter svartvita fotografier på gulnat papper. Leah älskar att titta på morfars bilder och höra honom berätta. Det finns några bilder från när Sam var ung och bilder på hans föräldrar och syskon.

”Morfar, berätta om din pappa igen”, ber Leah. ”Var han en rabbin?”

”Varför tror du det?”

”Han hade ju så stort skägg.”

”Nej han var bara väldigt religiös och på den tiden såg man ut så då. ”

”Ville du bli rabbin när du var liten? Tror du på Gud?”

”Vad du tjatar. Hur ska jag kunna svara på allt?”

”Jag tror på Gud i alla fall”, säger Leah med bestämd stämma. ”Det var han som skapade världen, det har jag läst.”

Sams tankar far i väg. Stöveltrampen, schäferhundarna, potatisvattnet, likhögarna. Hur kan han tro på Gud, efter allt som hände under kriget. Eller med allt som händer nu, i Israel.

”Leah, ingen kan bevisa att Gud finns. Hur kan jag förklara”, säger han och vänder sig mot henne, men får inte fram ett enda ord. Han orkar inte ens försöka.

”Förresten morfar, följer du med till skolan nästa vecka? Det är siddurutdelning och vet du, mamma håller på att sy mitt sidduromslag och det kommer bli jättefint. Lila sammetstyg med en davidsstjärna, glitter och smileyfigur. Och mitt namn såklart.”

Leah snurrar fram och tillbaka på sin davidsstjärna i silver. På soffbordet ligger en hög med tidningar och räkningar som ska betalas. Eftersom Sam ser så dåligt, och behöver byta glasögon mellan varven, tar det hela förmiddagen för honom att gå igenom. Leah har fått syn på mittuppslaget i tidningen som visar eländet och misären i Gaza efter Israels senaste anfall. Hus som rasat samman, barn som gråter, kvinnor som letar efter mat, familjer som packar sina ägodelar och flyr norrut för att söka skydd. De ser alla väldigt ledsna ut, det ser Leah även om hon inte läst texten.

”I skolan säger dom att man ska vara stolt över att vara jude och att vi gärna får heja på Israel”, säger Leah och tittar osäkert på sin morfar.

”Är allt Israels fel?”

”Nja... det är inte så enkelt.” Sam suckar och viker ihop tidningen. ”Det var inte Israel som startade det här kriget men nu är de tvungna att kämpa och försvara sig. Under kriget jag

var med om var det inte många som orkade kämpa emot. Och Gud var inte heller där...”

Han stannar upp mitt i meningen. Det gör honom på dåligt humör, att prata om kriget och om Gud.

”Berätta i stället om hur det går med ridningen”, säger han.

”Hur mår din favorithäst?”

Han hör själv hur glättig och tillgjord han låter.

En vecka senare är det dags. Den högtidliga ceremonin i skolan när treorna ska få sina siddurim. Föräldrar och släkt promenerar med långsamma och högtidliga steg uppför trapporna till skolans synagoga. Sam har varit här själv många gånger. Faktum är att det är här han har känt sig mest hemma och trygg när sorgen och smärtan varit för tung att bära. Men det är svårt att erkänna, eftersom han också helt slutat tro på Gud.

Sam och hans dotter Sara sitter på de bakre raderna ihop med de andra inbjudna. Barnen sitter i bokstavsordning längst fram. Många av flickorna har blå kjolar och vita blusar, medan pojkarna nykammade med gelédränkta luggar bär vita skjortor och finbyxor. Det stimmas i lokalen, barnen vänder sig mot sina familjer och vinkar glatt.

”Titta på mig, farmor, jag kommer gå fram först”, skriker nån.

”Mamma, mina klistermärken har ramlat av”, ropar en annan.

Plötsligt tystnar alla. Skolans rektor och en av församlingens rabbiner kommer in i synagogan och alla reser sig upp. Rektorn hälsar välkommen och rabbinen tar ton och ber alla att sjunga med i morgonbönen. Sam ser sig omkring och

undrar varför man envisas med att ha kvar denna uråldriga tradition. Det borde finnas annat man kan sjunga. Och vad vet de här unga föräldrarna, uppväxta i trygga Sverige om någonting egentligen.

Rabbinens skägg är långt och svart. Bakom öronen ligger de korta korkskruvarna, knappt synliga. Leah sitter rak i ryggen och tittar med stora ögon när rabbinen tar till orda och börjar berätta om hur viktigt det är att barnen växer upp som goda judar. Han håller sidduren i sin högra hand, och sträcker fram den mot barnen.

”I den här boken finns mycket kunskap och tradition att hämta. Det är viktigt att kunna använda sin siddur. Här finns allt man behöver veta. Den kan man alltid ta fram när man vill prata med Gud”, säger han och sveper med blicken över bänkraderna.

Sam sitter så han ser Leah från sidan. Han ser alla hennes uttryck, gester och förväntan i hennes ögon när det blir hennes tur. Hon tar både rektorn och rabbinen i hand och knixar med knäna i en lätt bugning. Leah vänder sig glatt mot honom och Sara och ser stolt ut.

På vägen hem studsar Leah fram tätt intill morfar och håller honom hårt i handen.

”Morfar, kan vi läsa Shma Israel när vi kommer hem? Det är på sidan 90, jag har ett bokmärke där”.

”Vet du ens vad det betyder? Det är svårt att säga en bön som man inte tror på”.

”Men jag vet vad det betyder, morfar och jag tror på Gud”, svarar Leah.

Det är början på ett nytt år. Mörkret, kylan och snön är här för att stanna. Sam har inte varit utanför dörren på länge. Mesta tiden sitter han framför tv:n och lyssnar på nyheter. I reportage efter reportage skildras vidrigheter från kriget och nån gång visas också ungdomarna som var på Novafestivalen och nu är döda eller sitter som gisslan. Sam tänker på Leah. Hon tror fortfarande att världen är god och att det finns mirakel, men han vet att det ser mörkt ut.

Familjen hade planerat att besöka släkten i Israel till sommaren. Leah har frågat morfar flera gånger om det kommer bli av.

”Vi får se”, svarar han varje gång. Han är själv övertygad om att det inte kommer ske. Det ser inte ut att finnas något slut på kriget. Gisslan är kvar, missiler fortsätter falla, soldater dör i strid och Gud är inte till någon hjälp.

Leah har inte varit hemma hos Sam på ett bra tag. Det har varit övernattningar hos kompisar, klassträff, fotbollscup och hästtävling så hon har inte haft tid att komma efter skolan. Leahs oskuldsfulla och naiva sätt att se på tillvaron påverkar honom, mer än han tidigare insett. Hon är bara 10 år, har så många frågor och sån frisk aptit på livet.

Sam reser sig upp och går i sakta mak fram till den mahognyfärgade bokhyllan som täcker större delen av långsidan i rummet. Där finns ett helt livs böcker, allt ifrån tiden som ung till böckerna han fick av familjen förra Chanukka. Förr tyckte Sam mycket om att läsa skönlitterära verk av judiska författare, men nu orkar hans ögon inte så mycket. Han letar efter en liten nött bok klädd i skinn med gulnade blad som knappt längre fäster i boken. Han får krångla runt lite men till slut drar han ut den svarta sidduren som en gång var hans finaste ägodel. Den som han fick av sin

far till sin Bar Mitzvah. Innan kriget. Han bläddrar försiktigt. Snart hittar han till tysta bönen, Amidan, som han förr läste tre gånger om dagen. Med kippan på huvudet återvänder han till bönen och samtalet med Gud. Det sitter i ryggmärgen: tre steg bak, tre steg fram, buga.... Sam mumlar snabbt på gammelhebreiskan och försvinner bort.

Plötsligt ringer telefonen och Sam tittar förvirrat upp.

”Pappa, det har hänt nåt hemskt”, skriker Sara i luren. ”Leah har skadat sig, hon blev avkastad från sin häst på ridlektionen. Hon är alldeles blåslagen och blodig och hade tydligen tuppatt av innan jag kom. Nu kommer ambulansen.”

”Sara, ta det lugnt, Jag kommer!”

Sam försöker låta lugn på rösten, men inombords bultar hjärtat hårt och snabbt. Gode Gud, mitt barnbarn, mitt allt – tänk om hon får en hjärnskada eller aldrig kan gå igen, hinner han tänka under tiden han letar fram sitt färdtjänstkort för att beställa en taxi till Astrid Lindgrens. Han åker i sina mjukisbyxor och den slitna grå koftan och tofflorna. Den lilla sidduren stoppar han in i sin bag.

Väl inne i korridoren på barnakuten ser han en man, i vit rock med ett stetoskop runt halsen och oro i blicken som springer mot det rum där Leah ligger. Träskorna klappar mot det hårda golvet. Tätt efter springer en sjuksköterska. Sam blir kallsvettig och slutar andas för en liten stund.

När Sam tittar in i rätt rum, ser han Leah halvliggande i sängen, med ett stort vitt bandage runt huvudet. Sara klappar hennes panna och håller en Piggelin som Leah slickar på.

”Du har haft tur”, säger en ung kvinna som står invid sängen.

Sam läser på hennes skylt att hon är AT-läkare.

”Jag har precis tittat på röntgenbilderna”, fortsätter hon. ”Du kommer bli bra.”

Sams ögon tåras när han går fram till sängen och på sitt lite tafatta sätt kramar om Leah och Sara och mumlar:

”Tack gode Gud att du är ok, Leah.”

”Morfar, vet du, jag kommer aldrig mer rida Pontus. Jag hatar den hästen.”

Sam smiter ut i korridoren en kort stund för att snyta sig och torka tårarna. Tillbaka i salen, slår han sig ner på stolen intill Leahs säng och tar fram den svarta sidduren. Han tar ett djupt andetag, tar Leahs hand och viskar i hennes öra: Nu tycker jag vi ska läsa Shma tillsammans.

”Shma Israel, adoshem elokeineu, adoshem echad.” Sam och Leahs röster smälter ihop till en unison ton.

MEDLEMSRABATT

av Ida Ruyter

Staden gnistrade i vinterskrud. Lätta snöflingor singlade ner över Sankt Eriksgatan och varje steg knarrade mjukt under kängorna. Jag vände ansiktet mot den låga solen. Det surrade till i fickan samtidigt som jag klev genom de automatiska spärrarna till mataffären. Den ena bommen ville inte riktigt ge med sig och jag fick fösa den framför mig med höften. Jag tog tag i en varukorg med ena handen och fiskade upp telefonen med den andra. Utan att gå in i telefonen såg jag att det var vår chattgrupp och att någon klickat tummen upp på mitt senaste meddelande “Chanukka hos oss den 15:e, vilka kan?”. Nu hade nästan alla svarat ja. Jag la tillbaka telefonen och styrde mot grönsaksavdelningen.

Det skulle bli annorlunda detta år. Förra året gjorde jag bort mig helt när jag skickade en bild på det första tända ljuset till min syssling i Israel och fick svaret att det var en dag för tidigt. Jag suger verkligen på att vara judinna. Men det skulle det bli ändring på nu. Jag pausade framför potatisarna. Det var två veckor kvar och för tidigt för att köpa dem. Men jag ville testa en gång för att vara säker på att inte misslyckas. Jag såg mig omkring efter påsar. Inga bredvid, inga synliga nära. Jag struntade i potatisen och gick vidare. Jag behövde olja och såg att det var på erbjudande för medlemmar. Eldorados rapsolja. Två tvåliters för 99 kronor.

I kön hamnade jag mellan en gubbe och en tant. Tanten pressade på, jag hamnade alldeles för nära gubben. Hon bakom verkade vilja nå för att ställa ner sin korg på avsatsen

innan bandet. Jag blockerade med armen och ställde ner min korg demonstrativt hårt. Ljudet fick kassören att titta upp. Hon tittade snabbt på mig, genom mig och sedan tillbaka mot gubben. Jag var alldeles för varmt klädd. Svetten bredde ut sig på ryggen och jag kände hur min skjorta klibbade mot ryggen. Kassörskan blippade in rapsoljan. Jag drog fram mitt medlemskort och kassörskan scannade det. Precis innan jag drog mitt betalkort över kortläsaren såg jag summan. 148.

”Det skulle bli 99”, sa jag.

”Javisst, för nya medlemmar. Du är redan medlem så det blir 148 tack.”

Hon log och inte bara ett litet kassapersonal-leende, hon log brett som att leendet tog över hela nedre halvan av ansiktet.

”Är det dyrare för gamla medlemmar än för nya?”

Tanten bakom gav ifrån sig en suck.

”Erbjudande gäller för nya medlemmar”, sa kassörskan.

”Menar du att om jag inte hade visat mitt medlemskort och hade sagt att jag vill bli medlem idag så hade jag fått oljan för 99 kronor?”

”Det stämmer! Var det bra så? 148 kronor tack.”

Tanten bakom tryckte på, svetten rann ner mot byxlinningen och ansiktet hettade. Jag var tvungen att ta mig ut. Snabbt och med min allra suraste min blippade jag kortet samtidigt som jag muttrade några svordomar.

”Kan jag få kvittot i alla fall”, fick jag ur mig i en relativt civiliserad ton.

”Kvittot kommer digitalt”, sa kassörskan.

Inte ens kvittot kunde hon bjuda på. En dröm om hämnd började gro.

En vecka senare var jag tillbaka i affären. Bommarna i de automatiska spärrarna stod uppspända i väntan på reparation. Det var rusning och trängsel vid varukorgarna. När jag efter lite bök fått tag i en korg var det en som tycktes ha använts som papperskorg. Två reklamblad, gammalt lökskal och en använd plastpåse. Så det är där de förvarar plastpåsarna tänkte jag och drog lite på smilbanden.

Jag gick mot potatisarna och plockade upp telefonen. Receptet hade jag fotat av ur en judisk receptbok. Potatis, lök, matzemjöl och olja, det var allt som behövdes. Olja hade vi redan. Två tvåliters flaskor. Dyra. Matzemjölet hade jag förstås inte, det fick bli vetemjöl istället. Jag tog en färdigpackad potatispåse och gick vidare.

Vid charkavdelningen var korgen nästan full. Av gammal vana sträckte jag mig efter ett trepack bacon. Sedan mindes jag att jag en gång hade sett en av församlingsgubbarna i affären - han som alltid låter som om han sjunger ett inträdesprov till operan varje gång ordet kadosh kommer under gudstjänsten. Ifall han dök upp nu - och kom på mig med fläsk i handen - skulle allt vara kört, kändes det som. Om jag menade allvar med att bli en bättre judinna fick jag skärpa mig. I alla fall offentligt. Jag hastade igenom mejeriavdelningen för att plocka på mig det sista jag behövde och sedan direkt mot kassorna. Samma kassörska som sist. Fan. Jag tittade på min överfulla korg och log lite för mig själv. Jag placerade varorna huller om buller, med streckkoderna åt fel håll. Yoghurtpaketen och mjölkpaketen la jag på varandra i ett mäktigt mejeritorn. När bandet stannade upp och det inte gick att fylla mer tittade jag ner på västerbottenosten jag hade i handen. Åh, en ditklistrad

prislapp med streckkod, perfekt. Jag kilade in min pekfingernagel under ena kanten på lappen och drog försiktigt bort och snärtade ner den i den skräpiga varukorgen. Först då såg jag upp mot henne. Hon log samma kassapersonal-leende som sist, nästan som Jokern i Batman. Hon tog systematiskt en vara i taget och blippade in. När hon kom till osten knappade hon snabbt in vad jag gissar var koden och sköt obesvärat ner den på bandet. Inte ens ett mejeriberg kunde bryta ner det där falska kassörska-leendet. Jag hoppades att mina latkes skulle bli mer lyckade än min hämnd.

Jag skickade ett meddelande till mamma att jag lagat latkes och att de var sega och med smak av Eldorados olja. Trots det svarade hon att hon ville ha receptet. Det borde vara tvärtom, tänkte jag efteråt, att hon gett mig recept och helst då att hon kunde göra latkes, goda latkes. Ingen hade velat äta mer än en halv tugga av mina. Jag hade gett upp, delegerat latkes till andra gäster och svalt stoltheten.

Jag skiftade fokus mot planeringen. En vecka återstod till det var dags. Sjutton barn och fjorton vuxna skulle vi bli. Ett riktigt gäng, ett sånt jag drömt om i årtal. Jag var glad över att vara en del av det, men samtidigt på konstant helspänn. De andra hade hängt ihop sedan de var små, mer eller mindre. Alla hade varit på Glämsta. De hade för vana att i mun på varandra nämna diverse vänner från lägret, vad de nu sysslade med och vem som fortfarande umgicks med vem. Jag var tyst under de samtalen. Jag hade aldrig varit på Glämsta, hade ingen aning om vilka människorna de pratade om var. De andra visste om det, såklart, men jag var ändå rädd för vad som skulle hända - om jag skulle få fortsätta att vara med den dag det gick upp för dem hur hopplöst oinsatt jag egentligen var.

Jag började på en lista i mobilen. Tallrikar och bestick hade vi tillräckligt av. Stolar och duk skulle jag låna av mamma. Bussen krängde till. Jag fattade tag om ledstången med ena handen och fortsatte skriva med andra. Stolar, duk... ljus! Jag fick inte glömma ljusen. Fast det verkade omöjligt att hitta rätt storlek. Jag gillade de där färgglada små tunna bäst men den lilla ljusstaken hade min syster fått. Min var storleken större, nyinköpt från Tel Aviv. Det hade förstås sett mycket bättre ut med en ärvd ljusstake istället. Jag klev av bussen. Det var lika bra att gå förbi affären och börja jakten på ljusen på en gång. Luften var frisk men vinden kall och vassa snöflingor piskade mot kinderna. Glasögonen blev helt igensnöade och i entrén kom varmluften mot mig med en sådan kraft att jag mådde illa. Jag passerade de till synes lagade automatiska spärrarna, stoppade ner glasögonen i fickan. Det var bara ljusen jag behövde.

Framme vid ljusen var det nästan helt utplockat. Uringula antikljus och doftljus av butikens eget märke var det enda som fanns kvar. Jag vände mig mot en butiksanställd som plockade med varor intill. Jag vände mig mot henne.

”Ursäkta. Jag undrar en sak.”

När hon tittade upp såg jag vem det var. Kassörskan, hon med det fejkade smilet.

”Javisst, vad kan jag hjälpa er med?”, sa hon muntert.

Er? Ser jag ut som en grupp eller?

”Jag vill ha hjälp med ljusen”, sa jag.

”Vilka ljus söker du?”

”Öh, sådana mindre ljus, som ska passa en vad heter det... Eller alltså ljusen, jag vet inte vad dom heter men..”

Kassörskan stannade upp i plockandet och tog ett kliv närmare. Hennes ansikte mjuknade och garden i leendet sänktes.

”Är det kanske Chanukkaljus du är ute efter?” sa hon med ett perfekt uttal.

”Eh, va? Eller jag menar ja det är det nog!”

”De mindre eller behöver du kanske tolvmillimeters?”

”Tolvmillimeters. Det blir perfekt”

”Bra”, sa hon. ”Ett ögonblick.”

Hon gick i rask takt iväg i gången och försvann bakom ett toalettpappertorn. En varm känsla spred sig i bröstet och jag tänkte att vi nog fick plats med en till runt Chanukkabordet.

67 PROCENT

av Elisabeth Wolpert

Mamman lade huvudet på sned, som om Susse fortfarande vore ett litet barn:

”Kan du inte följa med? Det kommer bli fint – vi skall vandra.”

Susse såg upp från sin bok och betraktade mammans muskulösa figur. Hur många gånger hade hon varit med om detta? Mamman som försökte dra upp sin soffpotatis till dotter, för att göra något fysiskt. Som barn hade Susse låtit sig övertalas: för skridskor, skidor och simning – ibland för att hon inte ville att mamman skulle behöva åka själv. Men denna gång skulle bägge föräldrarna på semester och Susse sade nej. Hon skulle bli ensam kvar i huset, hennes yngre syster Beata var i skärgården med sin kille. Susse var klar med sin tekniska praktik för sommaren och nu skulle hon leva hälsosamt. Hon skulle banta, träna och gå ned tio kilo tills terminen började. Hon visste att hon kunde det. Under sommarlovet mellan ettan och tvåan i gymnasiet hade hon gått ned tjugo kilo. Och under sommarlovet mellan tvåan och trean hade hon gått ned trettio. Problemet var att hon snabbt gått upp alla kilo, och mer därtill, under skolåret.

Samma dag som föräldrarna åkt iväg gick Susse rakt genom radhusområdet, nedför pulkabacken (som just nu var intensivt gräsgrön) och över den stora bilvägen till macken. Hon köpte en påse chokladlinser, två små punchpokaler, ett paket Singoallakex och ett paket chokladbollar. Väl hemma kröp hon upp i soffan med en bok: ”Tjänarinnans berättelse”, av

Margaret Atwood. Trots det dystopiska temat tyckte Susse att det var skönt att sitta i en soffa, läsa en god bok och äta choklad.

Efter två timmar var alla sötsakerna slut. Magen spände och gjorde ont och hon kände sig illamående. Hon gick till badrummet och stoppade fingrarna i halsen. Hon försökte kräkas men det gjorde ont i halsen och hon hulkade. När hon satt på badrumsgolvet, framför toalettstolen, började hon storgråta. Hon grät för att allt var eländigt och hon var usel. Varför var det så här? Varför slutade hon inte bara äta choklad och kakor?

Hon åt inget mer på hela dagen utan drack mycket vatten för att skölja bort sockret. Nästa dag gick hon upp tidigt och cyklade fram och tillbaka till stan, det var två mil, och sedan åt hon en grönsallad med tomat och gurka. Det var fräscht och kändes bra. Men på kvällen var hon så hungrig att hon gick till affären för att köpa mat. Istället kom hon hem med flera påsar choklad. Igen. Och hon åt upp allting. Igen.

Efteråt sade hon till sig själv att man inte kunde leva på detta vis, det var inte värdigt. Magen var uppblåst och smärtade. Insidan på låren brändes - när hon var tjock så skavde låren mot varandra och det blev små sår och eksem på insidan av låren.

Hon kände att något fundamentalt måste ändras. Hon lovade sig själv att om hon inte hade löst problemet med hetsätningen om ett år - då skulle hon begå självmord.

”Snälla Gud”, viskade hon. ”Hjälp mig, för jag klarar mig inte själv. Hjälp mig!”

Det var den första bön hon bett i hela sitt liv.

Efter två veckors resa kom föräldrarna hem från Norge. Susse hade städat dagen innan, inte bara chokladoslagspapper som låg i en trasslig hög i en plastpåse under hennes säng. Hon hade dammsugit huset, städat badrummen och köket. Hon hade handlat mat till en tre-rätters middag. Kronärtskocka till förrätt - det var var mammans favorit. Lax i ugn, till varmrätt. Och krusbärskompott till efterrätt. Krusbären hade hon plockat i trädgården, de var söta, gröngult fiskbensmönstrade och mjuka.

Susse såg den mörkgröna Volvon med den vita husvagnen stanna framför huset. Hon hörde föräldrarna komma in genom dörren och ställa av sig väskorna i hallen. Hon hörde dem komma uppför trappan. Först gick mamman med raska steg. Hon såg att mamman hade ett nästan förväntansfullt ansiktsuttryck. Kanske tänkte mamman att det skulle ha blivit som för några år sedan, när Susse varit på språkresa i Frankrike. Hon mindes sin mammas häpna ansiktsuttryck, på tågstationen, när Susse hoppat ned från vagnen smal och iklädd eleganta gröna byxor med rosa ränder. Vid middagen hade mamman försiktigt tagit Susses hand och sagt att Susses fingrar hade blivit så smala - nästan som om mamman för första gången menat ”för smala”.

Men det var inte fallet nu. Susse hade ingen kontroll över när hon blev tjock eller smal. Nu vägde hon 85 kg till 160 cm längd. Mamman såg nog att Susse inte hade gått ned i vikt under dessa två veckor, utan snarare upp. Susse såg att mammans runda kinder slokade.

Mamman klev upp från trappan till hallen, gav Susse en lätt kram och fortsatte mot köket. Pappan kom efter, gav Susse en puss på kinden och gick för att byta om. Susse förstod att föräldrarna hade hoppats att sommarmagin skulle ha slagit till

i hennes liv igen och att hon skulle må bättre, när de kom hem. Susse gick efter sin mamma till köket och sade att maten skulle vara klar om en timme, att hon hade förberett allt. De slog sig ned kring bordet, Susse fick komplimanger för matlagningen och föräldrarna berättade om resan. De hade vandrat utmed Sognefjorden och det hade varit andlöst vackert. Efter middagen tänkte Susse diska, men pappan kom med sitt vanliga skämt om att det var han som var invandraren och att i Sverige var det invandrare som diskade. Så Susse satte sig på verandatrappan i kvällssolen och tittade ut över trädgården. Hon försökte slappna av. Då kom hennes mamma ut på verandan, med en kopp kaffe i handen, och satte sig bredvid henne.

”Jag har tänkt på hur du kan komma i bättre form. Vad tror du om att åka på hälsohem? Man får god och nyttig mat, och motion. Det kan bli en bra start på terminen.”

Susse tittade på sin mamma. Hon kände sig ledsen. Hon var en sådan besvikelse. Beata var snygg och smart. Susse var duktig i skolan, men skamligt ful. Hon var egenproducerat ful, hon hade varit ett vackert barn. Det fanns bilder av henne i huset, så sent som i tolvårsåldern hade hon haft en stark och välskapt kropp. Hon orkade inte ens bråka med sin mamma för att mamman lade sig i hennes liv, fastän Susse var nästan tjugo år. Hon mötte långsamt mammans ljusbruna pockande ögon:

”Jaa...det kanske är en bra idé.”

Mamman såg överraskad ut, och lite gladare. Hon reste sig genast och stod där i all sin kraft, med svart linne över de små brösten, med brunbrända fräkniga armar och en blommig kjol över välformade höfter:

”Då ringer jag och bokar, pappa och jag betalar såklart. Jag har sett ett fint i Örebrotrakten.”

Och så blev det. Susse åkte på hälsohem under en veckas tid och åt måttliga portioner av grönsaker, kyckling och fisk. Hälsohemmet låg mitt i skogen, på tryggt avstånd från närmsta godiskiosk. Det hade ett gym och slingor på fina skogsvägar. Där promenerade hon långt, tillsammans med andra fetknoppar, och när veckan var över hade hon gått ned tre kilo.

På tåget hem från Örebro försökte hon läsa. Efter en stund reste hon sig och gick till restaurangvagnen. Hon kände inte att hon tog något beslut. Som i trance valde hon en chokladbit, med kex och kola, betalade för den och tog med sig sötsaken i guldgult papper till sin plats. Hon rev upp papperet och tog en tugga. För en kort sekund kände hon sockersmaken i munnen. Sedan spottade hon ut tuggan, tillbaka i paketet, och gick till toan och slängde chokladbiten.

Efteråt satte hon sig i tågfatöljen och stirrade på sin uppslagna bok, utan att läsa. Vad nära det hade varit att hon hade fallit dit igen! Hon måste akta sig hela tiden. Susse tittade på skogen som passerade förbi utanför tågfönstret och bad för sig själv:

”Snälla Gud, hjälp mig att hålla mig på det här goda spåret. Hjälp mig, snälla du, att gå ned i vikt. Jag vill bli frisk!”

Det var några veckor kvar tills starten på Susses andra år på Tekniska Högskolan och hon hade en tenta kvar. Första dagen på tentaveckan åkte hon tunnelbana. I uppgången till Teknis såg hon Pressbyrån som lockade med rader av chokladbitar i färgglada papper. Dagen efter tog hon cykeln

istället. Det tog en och en halv timme ena vägen, hon blev jättesvettig och fick kramp i ena skinkan men slapp passera en kiosk.

Hösten blev lugnare. Hon hade två klänningar, den ena var i tunt ylle i mörkblåa och mörklila färger med en stor krage. Klänningen smet åt kring bröstet och höfterna och föll sedan rakt och dolde fettat kring midja och lår. Hon kände sig fin och mårde bra i klänningen. Hon mårde bra med hösten också, med den kyliga luften och den koncentrerade stämningen. Hon promenerade genom en skog till sitt studentrum, höstlöven skiftade i färg och föll ned i svårtolkade formationer vid hennes fötter.

I januari bestämde sig Susse, efter långdragna grubblerier, för att byta studieinriktning. Hon började på läkarlinjen i Uppsala och från första stund älskade hon studierna. Hennes studentrum låg i utkanten av staden och hela vintern traskade Susse långa vägar i mörkret till studentrummet och sitt skrivbord. Hon köpte stora block och ritade av alla organ från anatomiatlaser för att förstå hur hjärta, lever, njurar och hjärnan såg ut. På den första stora tentan, som handlade om anatomi, tillhörde hon de tio bästa av en kurs på hundra studenter.

Men i slutet av april hände något. Hon studerade histologi, och tyckte kursen var svår. Histologi handlade om hur hundratals olika celler i kroppen såg ut, och vad deras roll var. Susse hade en studieteknik där hon inte gav sig förrän hon hade förstått allting, ned i minsta detalj, och hon klarade inte av det längre - det var omöjligt.

Hon såg hur hennes kurskompisar bildade par, och hur slanka och vältränade de såg ut i sina ljusa vårkläder. Hon gick fortfarande i ylleklänningarna som hade blivit skönt rymliga

under vintern, men i det skarpa ljuset såg de nu dammiga och slitna ut.

På väg hem från biomedicinskt centrum passerade Susse en ICA-butik. Hela terminen hade hon undvikit att handla mat efter studiedagens slut, när hon var trött, men nu gick hon in och köpte en chokladbit i rödgult papper – för att trösta sig och för att ge sig energi inför pluggandet. Efteråt lovade hon sig att inte köpa mer choklad. Men dagen därpå köpte hon en påse choklad och ett kexpaket. Vid sitt skrivbord, med de prydligt uppritade cellerna från njurens olika delar framför sig men också med de två tömda sötsaksomslagspapprena, kom paniken. Om hon fortsatte såhär skulle hon snabbt gå upp alla de tio kilo som hon mödosamt förlorat under läsåret. Hon drog till sig ett kollegieblock.

”Hjälp mig”, skrev hon. ”Snälla! Hjälp mig! Jag klarar det inte själv!”

Hon vek ihop papperet och sprang ut ur lägenheten. Hon sprang till ICA och köpte ett kuvert och ett frimärke och postade brevet till psykiatriska kliniken i Uppsala.

Förvånansvärt snabbt fick hon en tid. En äldre manlig överläkare, i vit t-shirt och klapprande träskor, tog emot henne. Han såg glad och lite solbränd ut. Han ställde frågor: om hetsätningen, om hennes familj och om studierna. Efter några besök sade han att Susse inte hade en allvarlig sjukdom. Hon fick ångest för att hon alltid måste prestera på högsta nivå och hon ångestdämpade med choklad – som man visste kunde verka lugnande och stämningshöjande. Läkaren lutade sig tillbaka i stolen och balanserade sin träsko på tårna. Susse kunde inte låta bli att stirra på träskon och undra om den skulle falla. Han sade att läkarutbildningen var så väl designad att kravet för godkänt enbart var 67 procent rätt. Det

fanns inga betyg - som på gymnasiet och Teknis. Hennes mål skulle vara att enbart klara tentorna och inte att toppa resultaten. Han var säker på att det skulle gå bra för henne, om hon sänkte sina krav.

Susse gick ut som bedövad. Boten var att hon skulle anstränga sig mindre. Hon drog ett djupt andetag av den lätta skimrande luften och bestämde sig för att göra som läkaren hade sagt. Hon struntade i att förstå allt om varenda cell i hela kroppen. Hon stod ut med att vissa kurskamrater var duktigare än vad hon var. Hon lämnade skrivbordet för att löpträna i vårskogen bakom biomedicinskt centrum. Hon följde med på fester och picknickar.

Inför sommarlovet skrev hon ett brev till tidskriften Forskning och Framsteg, för att fråga om sommarjobb. Hon fick en praktikanttjänst med en struntlön, men det roliga var att hon fick vara på redaktionen. Hon skrev, redigerade och diskuterade ämnen för artiklar: ena stunden om dinosauriernas död och andra stunden om blommors roll i evolutionen. Hon älskade att sitta på sitt kontor i den lilla redaktionen mitt i stan och författa artiklar.

På redaktionen fick hon en ny vän som hette Inger. Hon var i Susse's mammas ålder, men rundare om midjan, gråhårigare och mera lagd för långa samtal. De lunchade ihop på den kullerstensbelagda innergården, i de blåmålade utemöblerna bland vinbärsbuskar. Under en paus visade Inger bilder på sin dotter. Susse tittade på fotografiet av en lång slank atletisk ung kvinna, med kortklippt ljust hår. Hon såg ut precis så som Susse skulle vilja se ut. Susse sade till Inger att dottern var mycket vacker. Då berättade Inger att dottern tyckte det var jobbigt, att männen tittade för mycket. Dottern hade fått skönheten i arv från sin far, från vilken hon också fått en ångestsjukdom. Inger tystnade och Susse frågade försiktigt

hur det var nu, med dottern. Inger sade att det kanske var lite bättre, att dottern hade fått nya läkemedel. Inger sade att det enda hon önskade var att dottern skulle få lugn inombords.

Sommardagen var ljummen, vinbären glänste klarröda och klotrunda. Susse tänkte på sina föräldrar, som fått slappna av nu när de såg att Susse var i balans. Hon tittade på fotot av den smala blonda flickan, där vinden på en strand blåste i flickans hår och t-shirt, och hon började inse att man vet mycket lite om vad som händer inuti andra människor. Hon tittade in i Ingers gråblåa ögon och sade:

”Hoppas dottern har fått en bra läkare, så hon kan bli frisk. Jag vet att det går.”

DIN VÄN I NATTEN

av Noomi Weinryb

Nike satt på huk med kjolen uppdragen. Plötsligt tjöt någon till. Kameran rörde sig hastigt mot Frida som kissade längre ner i backen. En rännil närmade sig henne. Det såg ut som en blomma som vecklade ut sig på den varma asfalten. Frida tappade balansen och landade på rumpan i den dammiga vägrenen.

”Hur många liter kaffe har du druckit egentligen?”

Nikes asgarv hördes i bakgrunden, och sedan ryckte hon mobilen ur min hand och vände den mot mig.

”Nu är det din tur att lätta på trycket! Att kissa i kors betyder tur, det är sedan gammalt!”

Det snöade kraftigt när jag tittade upp från skärmen. Jag skulle undervisa på hållbarhetsmastern i Visby den här novembertisdagen. De kraftiga vindarna hördes genom de stora glasväggarna som vette ut mot landningsbanan. Jag tittade på monitorn och såg att avfärdstiden skjutits upp. Avgångshallen var öde, och därute såg man inte de vanliga strecken som skulle säkra planets framfart. Jag tittade ner på mina mockaskor och undrade hur blöt jag skulle bli när vi kom fram. Om vi kom fram. Jag ringde hem för att säga godnatt för tredje gången.

”Jag vill inte flyga” viskade jag till Eli, ”jag är rädd för att dö.”

Barnen bullrade i bakgrunden. Han försökte lugna mig utan att skrämma dem.

”Säg bara Shma Israel och tänk inte så mycket” sa han på det där sättet som sällan hjälpte, som bara spädde på mina obehagskänslor.

”Det blir väl du som får säga Kaddish över mig” bet jag tillbaka, och lade sedan till, elakt, skrämt: ”precis som jag kommer läsa över Nike”.

Jag har alltid kunnat känna det där pulserandet innanför huden innan tårarna väller ut, och nu var det nära.

”Men ring och ställ in då! Det är ingen som tvingar dig att åka!” röt Eli och lade på.

Men kollegan på plats i Visby var mycket tveksam.

”Många externa har ju anmält sig, och vår utrustning för hybridföreläsning funkar inte”, suckade hon i luren.

Samtidigt hörde jag startutropet. Tårarna rann utmed kinderna och nerför halsen. Vi satt utspritt i det lilla planet för att fördela vikten, och väl uppe i luften kom vi omedelbart in i ett luftgropsområde. Jag höll så hårt jag kunde i sätet och tittade på den vita dansen utanför fönstret som kontrasterade mot allt det svarta, Östersjön, domedagen.

”Hur har du det lilla vän?”, sade en röst från andra sidan gången.

Det var en äldre kvinna i beige skjortklänning, bekvämt tillbakalutad. Först förstod jag inte att hon talade med mig. Men hon upprepade frågan och lade till:

”Störtar vi så störtar vi, men jag tror att Jesus rör om oss idag.”

Jag såg nu att en prästkrage stack fram under klänningen.

”Lena” presenterade hon sig som. ”Jag är landsbygdspräst på norra Gotland, men jag har också länge varit jourhavande medmänniska.”

Jag frågade vad det innebar.

”Jag finns i telefonslussen”, sade hon, ”när du är ensam och behöver tröst, precis som Jesus är jag din vän i natten”.

Mina tankar blev skarpare av samtalet, det var så oväntat, absurt. Jag var ju judinna, om än inte ortodox. Ändå var jag fascinerad.

Planet gjorde ett häftigt ryck, och jag skymtade Visby där nedanför. Vi slog bullrande i marken. I taxin till hotellet slog åksjukan till. Som tur var hade chauffören spypåsar i handskfacket.

”På sommaren är det många berusade som åker taxi på ön.”

Nu var allt vitt och tyst. Restaurangerna nedsläckta, lägenhetsfönstren likaså.

På hotellet påminde akvareller med havsmotiv om en annan, ljusare, årstid. Jag kom att tänka på sommaren, när Nike precis blivit sjuk. Hur Frida och jag cyklade som tokar för att hinna se Det sjunde inseglet på Bergmancentret. Kort efter att vi gett oss av gick luften ur Fridas framdäck. Vi fick gå de sista fem kilometrarna i hällregn.

”Inte ens Fårö är vackert i det här vädret” klagade Frida.

Byxorna klistrade sig fast mot låren, och en liten stund övervägde jag att lämna henne och cykla i förväg. Men jag skulle aldrig överge dem, Nike och Frida. Dessa två människor som definierade vem jag var. Håret som jag nyss

fönat blev alldeles platt. Ändå fortsatte vi gå i ösregnet, som besatta, mot biografen.

”Om vi bara hinner till det där stället där döden spelar schack, så kommer allt bli blir bra med Nike” lovade Frida.

Men vi missade nyckelscenen.

När jag vaknade i Visby hade snön smält. Kvällens oro hade lagt sig något, och jag kände mig mer stabil när jag tog på mig min gröna kavaj och borstade håret framför den lilla spegeln i hotellrummet. Jag promenerade ner mot vattnet och universitetsbyggnaden. De flesta caféer och butiker var stängda för säsongen, och det syntes inga människor på kullerstensgatorna. Dock var tebutiken Kränku öppen. Dörrklockan plingade när jag klev in, ett sömnigt biträde tittade upp från sin mobil. På en hylla längst in fanns en korg med Kalkstensdrömmar, Nikes favorit. Jag plockade på mig en hel hög, som en besvärjelse, men kunde inte riktigt bestämma hur den skulle fungera. Skulle hon bli frisk när jag druckit upp teet? Eller skulle jag ge henne påsarna som ett skydd mot cancer?

Hela Nikes första sjukdomstid hade varit full av sådana besvärjelser. När jag och Frida var med jobbet i Neapel hittade vi en hög rödvit livräddarstol, på en strand utanför den gamla bunkern där konferensens avslutningsfest hölls. Vi klättrade upp i våra finkläder och bad en oförstående finsk professor fota oss ur alla upptänkliga vinklar. Ovanför livräddarstolens ryggstöd satt en stor skylt med blå versaler: ”SALVA VITA”. Precis så tänkte vi oss att vi kunde rädda Nike, fast vi inte riktigt visste hur.

Jag provade fortfarande olika besvärjelser i mitt huvud när jag kom fram till föreläsningssalen och lyckades koppla upp datorn mot projektorn. I några sekunder var det svårt att minnas vad jag skulle säga, paniken steg, men sen strömmade adrenalinet till och hållbarhetsstudenterna fick två timmars förslag på hur de kunde rädda världen.

Nike hade alltid försökt rädda världen, och det var därför hon hade bott på Fiji och pendlat till Seoul när hon blev sjuk. Hon var anställd av FN för att främja hbtq-personers rättigheter mitt ute i Stilla havet, och gift med en amerikansk soldat stationerad i Korea. Allt gick på något sätt ihop tills hon skulle föda barn, och upptäckte en tennisboll i bröstet några veckor före förlossningen. Läkarna tog ut barnet och tog bort bröstet på en gång. Sedan dess hade allt verkat bättre, lillflickan Milla mådde bra och de hade tagit hjälp av ett batteri filippinska hembiträden för att få livet att gå ihop.

”Jag kan baka vad jag vill och så städar någon annan upp” hade Nike berättat för mig på länk för några veckor sedan.

Hon viftade med en kladdig slickepott framför webbkameran. Håret hade börjat växa tillbaka efter cellgiftsbehandlingarna. Hon var så vacker med det där nya röda läppstiftet.

Efter föreläsningen satte jag mig i universitetets matsal. ”En liten överraskning” stod det i titelraden i mejlet från Nike. Jag räknade till åtta och blundade tre gånger i följd innan jag vågade öppna det. Man hade hittat metastaser vid det senaste blodprovet och hon var för sjuk för att få resa hem med vanligt flyg. ”När jag blir frisk” skrev Nike ”så kan vi kanske sjunga karaoke tillsammans.”

Mobilen började vibrera. Medan jag grävde runt i väskan som Eli kallade "svarta hålet" råkade jag stöta till min salladstallrik. Den färgglada råkosten sprätte ut över betonggolvet. "Finns flyg via Helsingfors till Seoul på torsdag. Ska vi boka?" skrev Frida. Jag tänkte på landsortsprästen och den otäcka resan över Östersjön, men samlade mig sedan:

"Visst är det stora plan som flyger så långt?"

"**Det finns** metastaser i hjärnan" smsade Nikes man när vi landade i Seoul. "Hon är inlagd på Samsung Medical Center". När Frida och jag tog tunnelbanan till sjukhuset låg en tung doft av vitlök över vagnen. Vi bodde i Nikes familjs rymliga lägenhet på militärbasen. Det var som en lummig park bland alla höghus och neonskyltar, avskärmad från lokalbefolkningen med en hög mur. På telefonkioskerna stod det AT&T och matbutiken sålde direktimporterade varor från USA. Ett ensamt pulserande rosa neonkors syntes utanför Nikes hus, som en påminnelse om att vi var ända fortfarande i Korea.

Nikes bebis höll på att få tänder och skrek nätterna igenom. Frida och jag turades om att bära runt henne i den mörka lägenheten, medan Nikes man sov, bedövad av smärtstillande. Han hade passat på att sterilisera sig när Nike åkte in på sjukhus, något han velat göra så fort Milla fötts, men inte kunnat på grund av arméns hårda fysövningar. När han hämtat sig något följde han med oss till Nike. Utrustad med Wetwipes, Allclean och microdukar. Medan Milla lämnades med en filippinsk nanny ägnade han besöken åt att göra Nikes välstädade sjukhusrum ännu renare, så att hon mot förmodan inte skulle bli smittad av något okänt virus.

Ändå blev Nike allt sämre. En förmiddag var nannyn försenad, och Frida fick stanna hemma med Milla. På telefon berättade Frida stolt för Nike hur hon inhandlat en burk Gerbers barnmat och matat det glupska barnet, som fortfarande livnärde sig enbart på välling importerad från Sverige, trots att hon närmade sig åtta månaders ålder. Nike levde plötsligt upp och började skälla ut Frida:

”Det finns ekologiska klämmisar hemma, varför ger du henne sån skit?”

Sen följde en mycket rörig beskrivning av var Frida skulle leta för att hitta klämmisarna, som tydligen hamnat i fel kökslåda. Jag lyssnade på samtalet via Nikes högtalare. Nike behövde vila i flera minuter mellan varje försök att orientera Frida. Ändå vägrade hon att lägga på. Milla skrek och Frida bad gång på gång om ursäkt.

”Förlåt Nike, jag mosar en banan nästa gång.”

Men Nike var obönhörig: ”Jag vet att klämmisarna är någonstans, kan du kolla i facket över kylan?”.

Eli smsade mig, han letade också efter saker i vår Stockholmslägenhet. ”Var finns påsen till gymnastikkläderna?” undrade han. Och sedan: ”När kommer du hem???”.

Två veckor efter att vi landat i Seoul fick Nike en tid för att operera in en shunt, som skulle lätta på trycket i hjärnan.

”Om hon dör nu” sa Frida, ”vad händer med Milla?”

Tre timmar senare kom en glädjestrålade Nike mot oss i korridoren.

”Nu är jag frisk” ropade hon medan hon rullades på en bår av en rosaklädd sjuksköterska.

”Vem sover över hos mig ikväll?” fortsatte Nike. ”Jag vill höra om era konstigaste one-night-stands!”

Sen gapflabbade hon på det där sättet som fått personer på otaliga kaféer i olika länder att gå fram till henne och be henne dämpa sig. Flera patienter och deras anhöriga vände sig om och stirrade.

”Vad som helst för dig Nike” mumlade Frida, och gav henne en puss på den fjuniga hjässan.

”Du kan väl be för mig ikväll?” fortsatte Nike med sin speedade röst, nu riktad mot mig. ”Du som tillhör det utvalda folket, kan du inte casha in lite hos din Gud, så att vi kan gå ut och festa snart? Det finns så roliga barer i Itaewon som jag vill visa er. En har katter som slumpar fram låtarna man sjunger!”

Jag klämde in mig bredvid Nike i sjukhussängen och Frida satte ihop några plaststolar till en improviserad säng. Trots att Nike blivit så tunn var jag tvungen att ligga alldeles stilla med höger axel klämd mot madrassen för att inte trilla ner. När jag försiktigt försökte lirka ut min inklämda arm hörde jag Nikes oregelbundna snarkningar.

”Är du också hungrig?” viskade Frida. Jag nickade i mörkret.

Restaurangen i sjukhusets källare var fortfarande öppen. Jag beställde en vegetarisk bibimbap till mig och en köttversion till de andra. När jag kom upp igen var lysrören tända och Nike log mot mig, även om hon blundade. Jag tog fram de små frigolitbägarna med sjögrässoppa. Nike hade knappt rört mat på flera dagar, men jag ställde en bägare bredvid henne på det lilla rullbordet under droppställningen. Frida drack upp

sin soppa i ett svep och övergick till lådan med bibimbap. Vad jag älskade dem, mina vänner. En stund glömde jag nästan bort maten, och satt bara och försökte ta in denna fullkomlighet: vi tre tillsammans.

När jag pillade bort plastfilmen på ätpinnarna rosslade Nike från sängen:

”Har du fått tag på Gud än? Visst lovade han att vi ska sjunga karaoke i nästa vecka?”

Jag tittade på Frida och blundade hårt. Det var ett budord att inte ljuga, och ett påbud, en mitsva, att älska sin nästa såsom sig själv. Om jag ljög nu, skulle Nike verkligen bli frisk, eller skulle jag jinxa det hela? Det magiska tänkandet och min religiösa impuls krockade, jag kunde nästan höra kraschen. Jag räknade till åtta, tre gånger, snabbt och vant, och sa med darrig stämma:

”Jag vet inte Nike.”

Nikes ansikte skrynkledes samman. Hon liknade Milla, ett mycket litet barn som öppnade munnen för att tjuta ut sin smärta. Men för första gången under vår tjugo år gamla vänskap var Nike alldeles tyst.

Jag klämde in mig i sjukhussängen igen, höll om hennes avmagrade kropp. Vi låg så i sked en stund. Jag hörde hur Frida snyftade i bakgrunden.

Sen ropade jag ut i rummet, som om Nikes röst blivit min, med all dess kraft:

”Jag kan kan bara lova att jag finns här. Din vän i natten.”

VUXEN BLIR MAN NÄR MAN VÄLJER SINA GUDAR

av Mattias Gerenstein

En vårdag precis när körsbärsträden hade slagit ut firade jag shabbes ensam hemma. Jag hade gått igenom en jobbig skilsmässa och var mycket låg. Jag hade just rättat till min blåa sammetskippa jag fått av min pappa och stod och tittade på de vissna tomatplantorna på min balkong när orden ”vuxen blir man när man väljer sina gudar” dök upp i mitt huvud. Känslan hade grott i mig under vintern och just som körsbärsträden slog ut kunde jag för mig själv formulera orden som låg dolda i den.

När jag var liten trodde jag på mycket. Mina föräldrar, skolan, framtiden och historien. De var lika självklara som träden, himlen och haven. Jag trodde på dem med ett barns godtrogna blick, men jag tillbad dem inte utan accepterade dem som existerande. Någon gång i tidig tonår dök andra tankar upp. Vissa jordnära, som undran när mamma och pappa låg med varandra första gången. Andra mer spekulativa, som när jag och några kompisar efter en fysiklektion om atomer hade en fantasifull diskussion om att vårt solsystem kanske bara var en atom i något större, en tomat eller ett äpple. Just den spekulationen plockades ner på marken när vi pratade med vår tvärsäkra fysiklärare. ”Ha ha, nja”, sa med illa dold överlägsenhet, ”vår sol är bara en stjärna...”. Han sa mycket som jag inte minns eftersom det som framför allt planterades i min själ var hans barnsliga tro på sina egna ord. Det fanns inga andra möjligheter än hans

egen förklaring. Idag förstår jag att fysikläraren hade valt tvärsäkerhet som gud.

När jag blev äldre vägrade att tillbe saker som pengar, kapitalism, nationalism, karriär, kommunism, liberalism, konsumism. Jag började till och med tvivla på välfärdens proklamerade helighet. Och det gjorde man inte ostraffat i min familj. 2010 fick jag en utskällning av min mamma på channuka. ”Asså Isak, du vet för fan inte vad du pratar om!”. Mammans ögon var både nyfrälsta och förtvivlade medan hon höll ett brandtal om folkhemmet. Hon gick så i gång på sin egen retorik att köket fylldes med rök från brända latkes.

Även om det kanske är en efterhandskonstruktion så tror jag att tanken om att man är vuxen när man väljer sina gudar började gro när jag några år efter channukamiddagen började läsa böner på hebreiska utan att exakt förstå vad jag läste. Då hade mitt äktenskap och mina tomatplantor redan börjat vissna. Det var något med att läsa ord som jag inte hade någon aning om vad de betydde som gjorde mig lugn. Eftersom jag inte visste vad jag sa så uttalades orden mot ett okänt något. Ju mer jag läste desto mer växte det okända. Jag tyckte om att vara ovetande. Alla vill veta så mycket. Jag visste ingenting. Och jag kunde vila i den insikten i alla fall. Kanske var det där, när jag släppte tanken om att jag har absolut kontroll som min tanke satte ett frö i sig själv. Då var mamma redan död och hon skulle aldrig mer bränna några latkes samtidigt som hon försvarade välfärden.

Hur gror egentligen ett tomatfrö? Hur jag än försöker jag inte förstå. Men jag tänker inte påstå att det är ett mirakel. Det förutsätter en sorts magisk kraft som liksom trollar med material. Magi och trolldom är också förklaringar. Så länge tomatplantorna växer behöver jag inte veta varför.

Jag gick in i Adolf Fredriks kyrka för jag visste att det fanns en toalett där. Jag hade lånat den en gång efter att jag och mamma i gemenskap hade stått vid Olof Palmes grav och tigit. Då var det slaskig mars. Nu hade körsbärsträden slagit ut och jag var på jakt efter en påse tomatfrön. Efter toalettbesöket satte jag mig i ett mörkt hörn i kyrkan.

På ett kors i den kvava kyrkoluften hängde en mördad jude. Under honom satt en handfull pensionärer. Framför dem stod en präst. Alla sjöng. Den mördade juden såg ut som en mager europé. Inte helt olik Alice Cooper eller Iggy Pop, eller någon annan nerknarkad och hyllad superstjärna. Prästen verkade ha sett mig när jag slank in genom svängdörrarna i trä för jag fick en förstulen blick mellan psalmerna. Vilken specifik dag hade prästen valt att meningen med hennes liv var att tillbe en mördad jude? Var det en onsdag eller torsdag? I oktober?

Jag log och grät på samma gång i mitt inre när jag tänkte på hur många judar som mördats för den korsfästa judens skull. Om inte annat var den bibliska guden en tragikomiker. Jag sjönk ännu mer in i hörnets mörker och tänkte på den gud jag valt, inte den som presenterades i böcker eller som barn fick med modersmjölken eller staten, inte den som präster, rabbiner eller imamer eller andra pålästa sa att bara de kunde uttolka. Min gud skulle aldrig vilja att jag spikade upp någon på ett kors eller att jag försökte övertyga andra med sånger, ord eller vapen. Pensionärerna såg genuint lyckliga ut när de sjöng. Jag önskade, nästan, att jag inte hade behövt välja en gud som bara jag kände till. Det hade varit bättre att tillbe en gemensam gud. En erkänd vars namn och lagar var mer eller mindre kända och accepterade. Min älskade mamma hade valt socialdemokraterna och vinet som gudar. Och visst, in vino veritas. Men stackars mamma fick mer skrumplever än

sanning. Och hennes version av socialdemokratins sätt fast i rekordårens framtidsstro och inte utförsäljningarnas nyliberala epok. Men vad visste jag egentligen där jag satt i svenska kyrkans putsade stenbyggnad. Min gud var sprungen ur min egen ensamhet och okunskap. I förbund med en sån gud vinner man inte några allmänna val. Mördad skulle jag säkert kunna bli.

Pensionärerna ställde sig upp. En gammal man med käpp höll nästan på att falla in i en kvinna med röd virkad sjal. Prästen log varmt medan hon pratade med en grävlingslik man som knöt sina skor. Jag märkte att prästen tittade bort mot mig då och då. Jag försökte krypa än längre in i kyrkans mörker. Jag kände att den insikt jag tyckte mig besitta inte kunde formuleras framför en präst med varmt leende. Jag ville skydda mig och min gud från prästens påträngande godhet. Jag tittade på den mördade juden igen. Varför har man en korsfäst nasaré mitt i ett hus med namnet Adolf? På något sätt framstod nu prästen som ett rovdjur som visade upp sitt byte. Den uppspikade människan i den kvava luften var ett hot som tycktes säga ”Min gud mördar sina egna”. Prästen hade mig nu i sitt blickfång. Jag flög upp ur mitt gömställe och sprang ut i den körsbärsblommande stockholmsvåren.

Det finns olika tomatplantor. När de bär frukt ser de alla olika ut. Ända har plantorna skjutit upp ur jorden av samma oförklarlig anledning. Jag tänker inte säga att min gud skulle vara eller veta orsaken till detta. Och jag skulle aldrig be om hjälp med själva växandet. Det som sker får göra så utan min eller min guds inblandning.

Utanför Urban Deli var det liv och rörelse. Mina ögon föll instinktivt på minnesplattan i mässing som blänkte i det skira vårljuset. Jag ställde mig på plattan. Från Urban Deli doftade det nybakat bröd. Jag tänkte på min mammas brända laktas

och bortgångna välfärd. Just där jag stod hade det begåtts ett mord. Jag försökte känna ingraveringen på plattan genom mina skor för att på något sätt få kontakt med historien och på ett barnsligt sätt lösa en gåta. Men jag kände inget. Mordet hade begåtts och tomatplantor växer. Och ingen vet egentligen något. Mordhörnet var fullt av vårystra stockholmare. Tre svartklädda affärskvinnor kvinnor satt med sina solglasögon och självsäkerhet. De skrattade och tog avvägda klunkar av sitt vin. Jag stod på plattan som angav att ett visst mord av miljoner andra mord hade begåtts. Jag tittade på kvinnorna och blev lite konfunderad över mig själv när jag märkte att jag inte ville ligga med någon av dem. Hade min gud onda planer, skulle inte jag likt tomatplantor föröka mig?

Jag kände i djupet av min okunskap att min gud inte skulle kunna uppmana mig att mörda. I alla fall inte en okänd person av ideologiska eller politiska skäl. Min gud vill att jag avlägsnar mig från all skränig självsäkerhet. Den vill att jag letar upp en duglig fröpåse på Ica och planterar några medelmåttiga tomatfrön i en träpall på balkongen. Min gud vill hellre att jag känner den svala mossan i en skogsglänta än att jag står på en platta i mässing i ett hörn i en nordeuropeisk stad. Och framför allt vill min gud att jag inte snör på mig ett par kängor och marscherar mot en ideologisk eller fysisk front och bekämpar någon annans krig. Det var därför jag valde just den guden. För att den får mig att rycka på axlarna åt alla som tvärsäkert pekar med hela handen.

”Isak, är det du?” Jag tittade upp. Det var en av de tre kvinnorna som jag inte ville ligga med.

”Känner du inte igen mig, Minna, från Blackan”. Hon tog av sig solglasögonen och ett par självklara blå ögon mötte mig.

”Väntar du på någon?”. Nu kände jag plattan under mina fötter. Minna, klart jag mindes Minna. Vi läste franska ihop och hånglade på en studentskiva på Söder. Jag hade fastnat med mina nariga fingrar i hennes röda hår.

”Jo visst, jag väntar på en vän”. Jag tror jag kände Palmes namn när jag ljög. Minna frågade om jag ville ta ett glas med hennes väninnor medan jag väntade.

Jag skulle tackat nej. Om det var min gud som övergav mig eller jag som övergav min gud vet jag inte. Men så fort jag såg Minnas klarblå ögon hade både min gud och jakten på tomatfröna försvunnit. Kvällen spårade ur. Trots att det var torsdag hamnade vi på en fest i en villa i Ålsten. Och när solen började gå upp stod jag och Minna berusade på en altan vid en spegelblank Mälare. Gryningen var mättad med dagg och i nordiskt ljus försökte jag förklara för Minna hur jag uppfattade min gud. Minna nickade först och höll med. Men snart förstod jag att det bara var en taktik för att få mig i säng. Jag blev arg. Min ilska kom inte av att Minna var gift utan berodde mer på att jag kände mig oförstådd och objektifierad. Om Minna bara lite taktiskt nickade åt mig när jag förklarade för henne hur min gud var så var det helt omöjligt att ligga med henne. När jag förklarade varför jag inte kunde ligga med henne hånskrattade hon åt mig och sa att jag ändå inte skulle vara ett bra ligg. Mina fingrar var ju mer nariga nu än på 90-talet. Mälaren och jag var lugna och strålade av vårljus. Jag gick med lätta steg hem genom ett morgontrött Bromma. Jag kunde inte komma underfund med vilken gud Minna valt. Jag brydde mig heller inte. När jag kom Abrahamsberg gled jag in på Ica. Jag skulle nog kunna hitta en påse tomatfrön där.

VÄXELSPÄNNING

av Anette Sallmander

Två ljus är tända och står på matbordet i vardagsrummet. Den lilla familjen har sagt git shabbes till varandra och kindpussats. Två syskon leker med tågbanan på vardagsrumsgolvet. Två föräldrar sitter i en guldsoffa. Mamman virkar röda rosor till prydnadsdukar och pappan sitter med höga travar böcker omkring sig. Han läser, skriver, gör ritningar på elektriska in- och utgångar. Växelström som visar hur strömmen vid en viss tidpunkt byter från en riktning till en annan. Han pluggar inför en tenta. Barnen leker tyst. Det enda som låter i rummet är Märklintåget. Det går på växelspanning har pappan berättat för barnen. Det kan därför köra åt båda hållen. Tåget har en lugnande enkel och framåtriktad rytm. Pojken och flickan har byggt en stad under matbordet och stolarna. Berg, hus, tunnlar av papper maché. Vid järnvägsövergångarna har de gjort små minifigurer av piprensare och garn. Mamman är flink med händerna. Hon handarbetar, säger hon. Pappan arbetar på fabrik. Lägenheten i Solna ligger nära arbetsplatsen. Han längtar efter att bli klar med studierna. Han har gjort klart svenska högstadiet - han har visat alla proven för sina barn så de ska veta att pappan bara får de högsta betygen. De ser omdömena skrivna på ark där pappan med den vackraste handstilen har skrivit om Selma Lagerlöf, gjort matteprov utan ett endaste fel, skrivit om andra världskriget och fått Mycket väl godkänt, undertecknat av historia-läraren. Snart är pappan färdig med gymnasiet. Han hade naturligtvis redan klarat av en universitetsutbildning om det inte varit för kriget säger han.

Nu går han teknisk linje med maskinteknisk inriktning. När han är klar kan han söka arbete och med hans betyg kommer han få mycket högre lön. Några av männen han träffar på judiska församlingen arbetar på LM Ericsson, det vill pappan också göra när han blir klar, det har barnen hört honom prata om med mamman.

Barnen har byggt fem stationer där tåget stannar; Kolchos, Solna Centrum, Polen, Ungern och Synagogan. De lastar på småstenar och glaskulor i leksaktågets godsvagnar. Piprensarfigurerna med garnklänningar och kostymer som mamman virkat eller sytt i tunt tyg och sytrådstunna garner får stiga på i personvagnarna. De åker första klass, det är därför de är så finklädde är mamman noga med att påpeka.

Tåget saktar in och stannar vid Synagogan när mamman reser sig för att gå till köket.

”Vill ni ha te?”, frågar hon.

Barnen har glömt att varna mamman att de byggt ut rälsen vid dörren till köket. Mamman snubblar. Tåget spårar ur.

”Ni vill att jag slår ihjäl mig!”, säger hon med andan i halsen.

”Vi bara leker”, säger pojken.

Han stänger av transformatorn och bygger ihop rälsen. När han är klar sätter flickan på transformatorn igen. Tåget tuffar vidare och leken fortsätter som ingenting hänt.

”Jag vet”, säger flickan.” Vi bombar sönder hela tågbanan, som om det var krig.”

”Ja!”, säger pojken.

”Jag hämtar dina tennisbollar så vi kan bomba jättemycket och att allt flyger i luften.”

Hon springer iväg till sin brors rum. Pappan ropar efter henne.

”Har jag köpt ett dyrt Märklintåg för att du ska ha sönder det meshugha?”

Han reser sig och stänger av transformatorn. Tåget tvärnitar och kulorna rullar ut över golvet. Mamman kommer in med en tekopp och snubblar igen. Nu på kulorna. Pappan lyckas ta tag i henne.

”Got mein einsike!” säger mamman. ”Kan du ta ut barnen härifrån. Jag orkar inte mer. Dom måste leka i lilla-rummet.”

Hon sätter sig i ansträngt i soffan. Plötsligt hör hon hundskall, människoskrik, barn som gråter.

Flickan kommer tjoande tillbaka in i vardagsrummet.

”Det är jag som är bombplanet!”

Hon har famnen full av tennisbollar och står just i färd att fälla bomberna över låtsasstaden då pappan kliver fram och ger henne en rungande örfil. Det blir dödstyst sånär som på bollarna som planlöst studsar över parkettgolvet. Mamman håller för öronen.

”Aj!”, skriker mamman.

Hon tar sig för huvudet där hon fick sitt första slag med en gevärskolv över huvudet.

Flickan lägger sin handflata mot sin kind där pappans just gjort ett avtryck av sin. Mamman stirrar rakt fram på dottern men ser henne inte. Flickan går fram till mamman vars handarbete tillfälligt hamnat i knät.

”Mamma, vilka fina rosor du har virkat. Kan du lära mig?”

Mamman ger flickan en virknål och ett rosa garnnystan.

”Du börjar så här”, säger mamman och gör en ögla med virknålen.

Flickan gör som hon visar och drar in en ny ögla genom den första sedan den andra, tredje, fjärde femte tills det blivit ett litet band.

”Ett armband”, säger hon.

”Eller en grytlapp, börja med en grytlapp, rosor är för svårt”, säger mamman.

Pappan har återgått till sina studier. Han har svårt att koncentrera sig. Han läser men inget fastnar.

”Hur går det?”, frågar han sin son.

Pojken har haft fullt upp med att samla ihop alla kulor och stenar som åkte av godsvagnarna. När det är gjort tar han människofigurerna och trycker in dem i personvagnarna.

”Alla får inte plats i förstaklassvagnen,” säger han.

”Det går bra med andraklass också.”

”Vi skulle väl inte åka första klass om vi åkte tåg, pappa? Vi skulle väl vara dom här?”

Han tar några piprensarfigurer; en man och en kvinna och två barn och trycker in dem i godsvagnen.

Mamman har nyligen varit i Israel och tagit med sig souvenirer. En sjöhäst som fortfarande luktar hav, en stor snäcka som är rosa inuti där man hör havets brus och bilder på soldater och tanks när Israel vann sexdagarskriget. Vissa bilder är från Jerusalem när soldater hoppade fallskärm och gjorde staden till Israel.

Hon hade super 8 filmer med sig hem. Snabbt som ögat hade hon skyndat iväg med sitt stelopererade ben till Fotoaffären i Solna Centrum. När familjen hade ätit hade dom alla satt sig i guldsoffan. Högtidligt hade de sett rörliga bilder på sina släktingar i Israel för första gången. Bilder på herrar och damer som liknade mamman, pappan, tanterna och farbröderna i Kolchos där moster och vännerna bodde. I filmen från Israel sprang barnen runt mamma och log mot kameran. I Tel Aviv log de framför hus som såg ut som sockerbitar, i Jerusalem log de med sandstenshus i bakgrunden och grät lite vid Klagomuren, i Natanya hade de baddräkter på och höga vågor bakom sig. Släktingarna stod i strandbrynet och skvätte vatten över sig. Ingen på filmen simmande. Herrarna och damerna på bilderna och i filmen kanske bara var tredje eller fjärde kusiner. För mamman och pappan var dem de närmaste.

”När jag jobbar på LM Ericsson, då ska vi åka till Israel tillsammans”, säger pappan.

Han tar fram de noggrant utvalda äpplena av sorten Ingrid-Marie och skalar dem omsorgsfullt. Det blir långa serpentiner av skalet.

”Vet ni hur många äpplen jag plockade på gården, mitt första jobb i Sverige, barn?”, fortsätter pappan.

”Och sen kan vi åka till Polen och hälsa på din syster och min kusin”, säger flickan.

”Kommunistlandet. Absolut inte!” Pappan spottar ut orden.

”Tänk att du kan vara så envis”, säger mamman. ”Du har bara en syster och ...”

”Varsågoda! En bit till dig. Och så en till dig och en till dig ... och en till ...”

Äpplena är skurna till små båtar, precis så som hans syster gjort på Rumkowskis barnhem i Polen. Pappans syster var sju år äldre än honom och blev som hans extra mamma under de fem år de bodde där.

De två ljusen på matsalsbordet i vardagsrummet har nästan brunnit ut.

Två föräldrar sitter i guldsoffan. Två barn leker. Det börjar bli mörkt.

Bara två små flammor speglar sig i vardagsrumsfönstret där spetsgardinerna har en glipa innan balkongdörren. Äppelbåtarna är uppätta. Mamman lägger ifrån sig de virkade rosorna. Det är dags att gå och lägga sig. Pojken saktar ner tåget. Flickan byter riktning på sitt och accelererar med den andra transformatorn.

”Akta brorsan. Tågen kommer att krocka.”

”Lägg av!”

Flickan försöker sakta ner farten på tåget men kan inte.

Pojken lyckas växla ut hans tåg på en annan bana och undviker på så vis en krock. Flickans tåg åker fram och tillbaka mellan Ungern och Polen.

”Anoshka!”

Flickan hör inte att mamman ropar på henne.

”Anoshka! Anoshka! Anoshka!”

Mamman tar tag i flickans arm och drar i henne.

”Aj!”

Tårarna flickan hållit tillbaka sedan pappas patch gör nu kinderna blöta.

”Hur många gånger måste jag säga till dig Annele?”

”Förlåt, men jag skulle bara se till att alla från Ungern kom hem till sitt land och alla från Polen till sitt men så var det några från Polen och Ungern som var gifta och hade två barn och då visste jag inte var dom skulle gå av.”

”Familjen får gå av i Solna Centrum! Nu ska du lägga dig”, säger mamman.

Pappan som just löst en ekvation lägger ifrån sig pennan och blocket.

”Nu Annele ska det bli godnatt saga, Prinsen och tiggargossen.”

”Jag vill höra om när du var liten och fattig istället.”

Pappan skruvar på sig. Han hade ingen lust att ta sig till minnenas snåriga dal där allt påminde om lik, stelnade dödsmasker som jagade honom i drömmarna. Men flickan tjatar. Hon ger sig inte när hon väl fått en ide om vad hon vill.

”Det blir Prinsen och tiggargossen eller ingenting.”

”Jag tänker inte sova i hela mitt liv om jag inte får veta om när du var fattig och din mamma och pappa dog.”

Pappan känner raseriet skölja över honom igen. Mamman ser sin mans ursinne väckas igen, hon måste få stopp på flickans envishet.

”Stäng av transformatorn”, säger pojken.

Flickan sliter sig från mammas grepp, tar tag i transformatorn och får en stöt. Alla ser det och frigör henne från det elektriska.

”Sa jag inte att det här tåget skulle bli slutet”, vrålar mamman

”Du vred på fel sätt”, säger pojken.

”Det är Bereles tåg, från och med nu är det bara Berele som leker med tåget, förstått?”

Det sista av vecken på shabbesljusen flammar upp för att sedan slockna.

FISKPINNARNA

av Janet Suslick

Adam stod på scenen med de andra fyrorna och sjöng Idas sommarvisa. Efteråt gick han ner till bryggan för att simma. Han tänkte på förra årets skolavslutning. Då hade morfar följt med till bryggan, doppat sina fötter och sagt det han brukade säga: ”Huvudsaken är att abborarna trivs i vattnet. I morgon ska du och jag fiska istället.”

Adam kramade mamma extra länge när de följdes åt till mormors bil på eftermiddagen. De skulle till landet. Mamma måste vara kvar i stan och jobba fram till midsommar.

Utan morfar fick Adam sitta i framsätet. Han hade ibland tjatat om att få sitta därframme, men nu tvekade han.

”Det är första året som du är tillräckligt lång”, sade mormor, som om det förklarade saken.

Solen lyste in genom gardinerna på Adams rum. Fönstret stod på glänt och Adam hörde talgoxen kvittra i trädgården. Han hade hela härliga sommarlovet framför sig. Han låg kvar i sängen och tittade på tapeterna. Tre väggar var vita. Den fjärde, där sängen stod, hade fiskar på.

Radion stod på nere i köket. Det doftade kaffe och nybakat bröd. Adam tänkte på varma frallor med smör och ost. Kanske något annat gott.

När han var klar med frukosten låg Adam och gungade i hammocken. Han hade fått O’boy. Det fick han aldrig

hemma. De här första veckorna på sommarlovet, när mamma var kvar i stan, kom chokladpulvret fram varenda dag. Efter midsommar stod förpackningen mest kvar i skafferiet.

Efterhand fick Adam samvetsqual. Här vräkte han sig i hammocken och gladde sig åt småsaker medan morfar var död.

Adam kände sig övergiven. Inte av morfar utan av gud. Innan morfar gick bort i vintras trodde Adam på gud, på någon eller något som såg Adam och hans familj och som brydde sig om dem, som hade en plan för dem. Men om gud fanns, hade inte morfar dött. Så gammal var han inte, och inte så sjuk heller. Det var hjärtat, sade de. Men om gud hade brytt sig hade morfar räddats. Inget tydde på att gud hade försökt ens en gång. Därför var Adam arg. Han tänkte inte tro på något så dumt - en gud som fanns men som var likgiltig när morfars liv stod på spel.

Men om inte gud fanns, var morfar borta för alltid? Eller låg han som en zombie i jorden och väntade på att återuppstå som i filmerna? Hur såg förresten morfars kropp ut nu? Var den bara ett skelett, eller låg det köttslamsor kvar? Det vände sig i magen.

Adam ville inte tänka på det otäcka, så han gick bort till syrénbuskarna. Han blev alltid på bättre humör när han andades in den levande doften. Men tankarna var fortfarande med morfar.

Kunde morfar fortfarande tänka och känna? Saknade han Adam? Var fanns morfars själ nu, i så fall? Flög den upp till himmelen? Eller fanns en liten del av den i allting i talgoxen och lönnträdet och mörtarna i sjön?

Mamma trodde att morfar bara fanns som ett minne hos folk som tänkte på honom, men Adam visste att hon hade dålig fantasi. Det behövde inte vara sant bara för att mamma trodde så. Han ville prata med mormor om detta men vågade inte fråga ifall hon skulle bli ledsen.

När morfar dog hade mormor gråtit jättemycket hela shivaveckan. Tills hon flyttade ut till landet i maj gick hon i synagogan varje shabbat för att säga kaddishbönen. Mamma följde med. Adam var med i början, men tröttnade efter några veckor. Då kom de överens om att Adam var stor nog att vara ensam hemma. Han förstod att mormor behövde mammas stöd, men Adam saknade henne på lördagsförmiddagarna. Kände sig ensam. Och när mamma kom hem såg hon oftast ledsen ut. Snäste på honom för ingenting när han försökte få henne på bättre humör.

Mormor hade diskat och satt vid köksbordet med en kopp kaffe. Hon pratade nästan inte om morfar längre, men Adam såg att hon tänkte på honom. När han kom in från trädgården berättade han om syrénerna, men hon stirrade ner i golvet och sade ingenting. Det var som om hon hade glömt bort att han var där. Han blev orolig, ville skaka till henne, men istället ställde han sig alldeles nära och höjde rösten lite.

”Vad ska vi hitta på i dag, mormor?”

Hon tittade upp, såg lite förvånad ut.

”Jag vet inte, vad vill du göra, Adam?”

”Fiska!”

Mormor funderade.

”Vet du var fiskegrejerna finns då?”

Adam hade aldrig tänkt tanken att mormor inte visste var fiskeredskapen stod. Han kände en klump i magen.

”De står nog i boden vid dasset. Där brukar han ställa dem.”

Adam hörde att han sade fel, att han borde ha sagt ”brukade”. Han gick och satte sig i mormors knä, men det hjälpte inte, för mormor hade krympt, eller kanske hade Adam vuxit. Stolen vinglade till lite och han kunde inte luta huvudet mot hennes axel som han ville.

Han gick bort till boden och hittade fiskelådan, spöna och hinken som abborrarna brukade få simma runt i tills de hade fiskat klart. Han lyckades stapla allting i famnen och gick tillbaka till stugan. Mormor satt på trappan och rynkade på pannan.

”Jag klarar nog inte av att fiska med kastspö, Adam. Vi får meta istället. Fanns de andra spön i boden?”

Adam lämnade hinken vid trappan och gick tillbaka med resten. Där fanns teleskopspöna. Adam fick syn på barnspöet han hade haft när han var liten. Han mindes hur det pirrade i magen när han fick napp och att morfar hjälpte honom att dra upp sin första fisk. Han hade själv fått bära sin lilla abborre till stugan där han stolt berättade för mormor om äventyret.

Adam och mormor stod på bryggan. Sjön var spegelblank och det röda flötet försvann under ytan. Adam kände motståndet. Pulsen steg, men när han drog upp fisken var det bara en silverglänsande liten mört med röda ögon. Han tog bort stackarn från kroken och släppte tillbaka den. Masken var kvar och han gjorde ett nytt försök. Det blev samma sak om och om igen. Adam fick upp tre mörtar och mormor en. Mormor suckade och sade:

”Det blir fiskpinnar till middag”.

De gjorde flera försök under de kommande dagarna men det blev bara små mörtar - och fiskpinnar till middagen flera gånger.

På midsommarafton kom äntligen mamma. Adam hade aldrig blivit så glad att se henne. Han berättade om de misslyckade fisketurerna, att det inte funkade utan morfar.

”Mormor visste inte ens var fiskegrejerna fanns, och hon vågar inte använda spinnare. Vi äter fiskpinnar till middag nästan varenda dag. Jag hatar fiskpinnar.”

Mamma skrattade.

”I kväll blir det i alla fall sill istället. I morgon kan du och jag göra ett nytt försök”

Adam tvivlade på att mamma var bättre på att fiska än mormor. Och han blev inte gladare av att det började regna. De åt sill och potatis i köket istället för utomhus. Efteråt ville han att de skulle dansa i trädgården som de brukade. Han såg direkt att mamma och mormor inte var med på det. Då föreslog han spel, men de nappade inte på det heller. Istället bestämde de sig för att gå igenom morfars garderob. På midsommarafton, som Adam hade sett fram emot.

Han gick till sitt rum. Stängde dörren om sig. Hårt. Drog fram lådan med serietidningarna från under sängen. Kalle Anka och Bamse. Förr älskade han Bamse, men det var länge sen. Han hittade en penna och ritade mustascher och stora tänder på Bamse. Det hjälpte inte.

Mamma ruskade försiktigt på Adams axel. Det var ljust i rummet och fåglarna kvittrade, men det kändes tidigt.

”Vakna, Adam. Nu ska vi ut och fiska abborre.”

Adam hade inte hört mammas semesterröst på länge. Hon sjöng fram orden och lät glad och förväntansfull. Känslan smittade av sig. Adam öppnade ena ögat och log. Hoppade ur sängen och plockade hastigt på sig gårdagens kläder som låg i en hög på golvet.

De gick ut till boden tillsammans.

”Jag vill inte gräva mask och inte stå med ett metspö igen”, sade Adam och hörde hur gnälligt det lät.

”Morfar och jag brukade använda kastspö. Det var mycket roligare än att bara svinga ut en krok och ett flöte.”

Mamma såg över spöna i boden, pratade mer med sig själv än med Adam.

”Han lämnade allt i god ordning. Här är faktiskt fyra kastspön med lina och rulle.”

Hon valde två. De öppnade fiskelådan och såg att det fanns massor med beten. Mamma trodde mest på jigg, de mjuka som såg ut som små fiskar, men de tog med sig hela lådan.

”Det brukade morfar också göra, men han sade aldrig varför.”

”Om abborren inte nappar på jigg kan vi prova andra beten. Det beror på hur djupt de simmar”, förklarade mamma.

Ute på bryggan valde Adam en jigg som såg ut som en mört, silver med en mun som hade ett litet överbett. Jiggens rygg- och stjärtfena var brunorangea. Mamma valde en som såg ut som en liten gul fisk.

Adam gjorde som mamma hade förklarat – han kastade ut linan och vevade hem ojämnt för att få betet att studsas över botten och se ut som en skadad fisk. Han höll linan sträckt och riktade ner spötoppen mot vattnet. Då kände han att linan ryckte till. Han gjorde snabbt några mothugg och vevade sen hem linan. Han kände igen abborrens gröna färg och tvära ränder, de två stora ryggfenorna och de röda bukfenorna.

”Titta mamma, jag lyckades!”

Fisken kändes sval och sträv när han lade över den i hinken.

Snart fick också mamma napp, en abborre till. Adams vägde nästan ett halvt kilo, den andra lite mindre, uppskattade mamma. De behövde få minst en till, men pausade för frukost.

Mamma hade packat ner två dubbelmackor med ost och två termosar i sin ryggsäck. Hon räckte över den ena termosen till Adam. När han hällde upp i muggen visade det sig vara varm O’boy. Adam trodde knappt att det var sant. Abborre och O’boy samma dag, och klockan var inte ens nio.

Efter frukosten fortsatte de att fiska. Det gick faktiskt nästan lika bra med mamma som med morfar. Morfar pratade inte så mycket, men mamma förklarade vad hon gjorde och hur hon tänkte.

”Ser du att måsarna dyker nu? Det kan vara för att en gädda jagar upp mindre abborrar till ytan. Om vi byter till vobbler som går strax under ytan kan vi kanske få upp dem.”

Mamma testade och fick en liten abborre på två, tre hekton.

”Vi behöver nog en till”, tyckte mamma.

Adam fortsatte med sin jigg nära botten och det nappade igen. De fortsatte en stund och Adam fick napp en gång till.

Det simmade fem fina abborrar i hinken. Det räckte gott och väl till middag. Stekt abborre och kokt potatis gillade Adam. Det vattnades i munnen när han tänkte på det knapriga skinnet. Men sen tänkte han på morfar. Kanske lite av morfars själ fanns i de fem fiskarna. Han visste inte vad han skulle tro, men han tyckte att ögonen såg kluriga ut.

Adam vände upp och ner på hinken och abborrarna simmade iväg. Klumpen i magen försvann med fiskarna.

Mammas ögonbryn åkte upp i pannan. Adam tröstade henne:

”Det finns gott om fiskpinnar kvar i frysen.”

DÖDEN OCH ADONAI

av Eva Grossman

En mulen höstdag. Utanför fönstret singlar björklöv som gyllene regn. Jag andas djupt, måste förbereda mig för mötet med den nya patienten, Gloria. Trots att jag jobbat här i många år är det svårt att vänja sig vid en sån orättvisa. Att en så ung kvinna ska dö.

Sköterskan Mattias kommer släntrande genom korridoren. Hans stripiga långa hår fladdrar. Sandalerna är lagade med silvertejp. Vi plockar upp våra ryggsäckar, hämtar en bilnyckel och portblippar. Vi ska ut i Orten. Där är portarna låsta och hissarna hämtas med blippen. Knark kan finnas gömt i porten, man vet inte vem man kan möta.

”Det här kan bli en utmaning”, säger jag.

”Det fixar vi”, säger Mattias och gasar bilen samtidigt som han drar upp volymen på radion.

Ett svagt klick och porten öppnas. Hissen stinker av urin, vi trycker på plan 7. Vi ska till Gloria, 30 år med obotlig cancer. Ensamstående mamma till ett litet barn.

”Kommer du ihåg att vi var i den här porten under pandemin? Vi bytte om här i farstun och du knöt pandemidräkten åt mig”, säger jag.

”Just det, och du hade glömt att sprita händerna”, svarar Mattias med ett leende.

På dörren står tre namn. En äldre kvinna med stort burrigt grått hår klädd i en sliten missfärgad morgonrock öppnar. En lukt av rök och marijuana slår emot oss.

”Glorias mamma?”, undrar jag.

Hon nickar och vi kliver in.

”Jag är doktorn och han sköterskan. Vi har kommit för att träffa Gloria”, säger jag.

Några ungar i varierade åldrar slinker bort genom vardagsrummet ut mot den inglasade balkongen.

Persiennerna är nerdragna, allt är dunkelt. I rummet finns bara en sliten gråbrun plyschsoffa och tv:n som spelar hög musik. Högt upp på väggen hänger en tavla med en Jesusbild och ett stort kors.

Gloria sitter hopsjunken vid bordet i köket och sippar på en kopp te. Hon puttar undan ett fat med kladdiga kakor. En ung kvinna klädd i tajta jeans och silvrig topp dyker upp från rummet bakom köket. Hon sätter sig bredvid Gloria och ger henne en kram.

”Jag är Glorias syster, Anastasia. Ni kan säga allt till mig. Jag fixar. Jag har varit med henne på sjukhuset alla gånger. Jag säger till läkarna där att de inte kan driva med min syster. Hon är värd allt, hon ska ha det bästa. Fattarni”. Tonen är skarp och hennes blick är dimmig.

”Jag är trött, jag har passat Gloria hela natten, och ungarna” säger hon. ”Jag måste ta dem till förskolan nu. Adonai är hennes, men han ska sova hos sin pappa i natt. ”

”Vad heter pojken?”, undrar jag och hör att min röst svajar.

Kan man heta så? tänker jag. Inom judendomen ska man inte säga Guds namn.

”Det betyder Gud” säger Gloria.

”Jag vet det”, säger jag men Gloria tar ingen notis och frågar inte hur jag vet.

Jag fäster blicken på barnet som har Guds namn. Han krälar på golvet och håller en leksakspistol i handen. ”Pang, pang” låter han.

”Här, kolla, alla mediciner”. Anastasia tar en stor kartong som står på golvet och håller ut allt på bordet. Några kartor med starka morfintabletter ramlar ner på golvet.

”Vi tar hand om det”, säger Mattias och böjer sig ner under bordet.

Jag ber Gloria komma med mig till sängen.

”Vad vet du om sjukdomen?”, undrar jag.

Hon ligger på en säng med skrynkliga lakan och vänder huvudet mot väggen.

”De säger inget, läkarna på sjukhuset.”

Jag vet att det inte är sant för jag har läst journalen. Men vad förstår hon egentligen?

Min blå plastkasse står på golvet och jag plockar fram stetoskopet.

”Får jag lyssna?”

Inget svar, jag jobbar på. Lyssnar, klämmer på magen. Gloria rycker till.

”Gör det ont?”

Hon nickar och jag känner den stora ömma levern.

”Jag ska kolla medicinerna och se vad jag kan göra. Du ska inte behöva ha så ont, det finns bra hjälp”.

Jag packar ner stetoskopet och blodtrycksmätaren i påsen. Sen frågar jag:

”Din pojke Adonai, har du talat med honom?”

”Om vadå?” snäser hon tillbaka.

”Om sjukdomen, behandlingarna.”

”Allt är som vanligt” säger hon. ”Han är ändå för liten, och Gud hjälper honom”.

”Kan vi få komma hit jag och kuratorn och prata?”

”Nej, ni behöver inte komma, vi har hjälp från kyrkan. Kom bara med medicinerna. Så jag slipper ha ont, jag vill inte ha ont.”

”Vi brukar....” börjar jag men hejdar mig när jag ser hennes misstänksamma blick. Det gäller att gå långsamt och försiktigt fram om det ska bli bra här.

Vi är klara för idag.

”Tack att vi fick komma” säger jag men får ingen respons.

Mattias rycker på axlarna, drar upp blixtlåset i den för trånga jackan, hissen ner söker han.

”Ska vi köpa lunch? Jag är hungrig. Vi åker till kolgrillen och hämtar. Det är billigt och bra där.”

”Jo, man får mycket mat. Fast du vet att det var en skjutning där nyligen”.

”Ja, men då är det lugnt där just nu”, flinar han.

På tisdagen kl 14 sitter teamet runt bordet. Jag har dragit upp benen under mig, scrollar på datorn och öppnar Glorias journal.

”Ok, hur går det där? Vem var senast hos henne?”

”Jag var där igår”, säger sköterskan Maria. ”Och det går inge bra. Igår ringde hon fyra gånger. Ville ha mer smärtis, har ingen koll på läget alls. De verkar inte vara med på tåget där i

familjen. Totalt kaos. Och barnet, pojken Adonai är aggressiv. Han försökte knuffa mig och ställde sig mellan mig och Gloria när jag skulle ta proverna. Du måste åka dit”.

Jag läser behandlingsanteckningen från onkologen. ”Fortsatt spridning av cancern. Patienten tolererar inte behandlingen. Vi har inget mer att erbjuda.”

Jag drar efter andan. Kryper ihop lite på stolen och suckar djupt. Känner blickarna från de andra.

”Det här är knepigt” säger jag. ”Hon tackar nej till hjälp men vill ändå ha allt. Jag har varit där varje vecka nu, försökt på alla sätt att knyta kontakt. Och pojken. Jag hoppas att han är hemma. Jag vill gärna träffa honom, och sen stämma av med kuratorn så vi vet att han förstår vad som ska hända. Jag åker dit idag”.

”Toppen” säger kurator Madeleine. ”Nästa gång åker vi tillsammans, och fångar upp familjen”. Hon nickar mot mig och räcker över broschyren ”Att berätta för barn om cancer”.

Jag är tillbaka i lägenheten. I soffan sitter Gloria, hon är gråblek och lutar sig framåt. Mamman står först lutad mot dörrposten och röker långsamt en cigarett. Sen rör hon sig sakta över golvet och petar ilsket undan kläder med fötterna. Hon har samma morgonrock som sist och håret på ända.

”Hur är det här?”, undrar jag.

Gloria tittar upp och säger att hon inte hittade sina smärttabletter och har mycket ont nu.

”Du ska få en spruta först så pratar vi sen”, säger jag.

Hon drar upp armen. Armen är bara skinn och ben.

”Det sticker lite nu”, säger jag och ger injektionen.

”Har du feber? Orkar du vara kvar hemma?” frågar jag.

”Ingen feber, bara ont”, säger hon.

Hennes ansikte är insjunket och jag ser att hon gått ner mycket i vikt. Benen är smala pinnar och magen stor som om hon vore gravid.

Jag ser henne rakt i ögonen och säger:

”Jag tänker att det börjar bli väldigt svårt för dig här nu. Jag vill att vi pratar om hur vi ska kunna hjälpa dig, Adonai, din mamma och andra runt dig. Det är viktigt att vi pratar om sista tiden”.

Glorias ögon glöder när hon svagt fräser att hon förstår men vill inte prata om saken.

”Jag vet att jag kommer dö snart, men säg inget till Adonai”.

Min hand är varm och jag lägger den över hennes tunna kalla fingrar.

”Det är så sorgligt” säger jag. ”Det är viktigt att det blir så bra som möjligt, därför behöver vi tala så vi vet hur du tänker och vad du vill. Du vet, det är bra att prata, förbereda alla, Adonai också. Jag har varit med förut. Det är min erfarenhet. Vi gör det försiktigt. Jag kan be våra clowner komma hit, det kan bli en fin stund för honom och alla. Något att tänka tillbaka på”.

”Bara jag inte behöver ha ont. Anastasia vill att jag ska åka till sjukhuset imorgon, men jag vet inte om jag orkar. Det är försent, eller hur? ” säger hon och möter min blick.

Jag nickar svagt. ”Du bestämmer vad du vill och orkar. Var är Adonai nu?”, frågar jag.

”Ute på gården”, säger Gloria trött.

Sprutan har börjat verka och hon somnar på soffan,

Jag hittar pillerkartorna och räknar. Det borde vara 56 kvar.
Jag hittar 12.

På gården nedanför hittar jag Adonai. Han springer runt klädd i något som ser ut som en randig pyjamas och han har gympaskorna på fel fot. Jag ser inga andra barn på gården. Han tittar på mig med en misstänksam blick.

”Hej Adonai”, försöker jag.

Han har hittat en skata bakom en buske. Han håller den sprattlande halvdöda fågeln i handen och närmar sig mig.

”Kolla”, säger han.

Fågeln är skadad i halsen, den blöder och huvudet hänger i en konstig vinkel. Adonai skrattar.

”Kolla”, säger han igen.

Han tar fågeln i näbben och svingar den runt.

Adonai springer uppför trappan till en annan gård och jag följer efter. I ryggsäcken har jag morfin och mina andra attiraljer, så det känns inte helt ok att vara själv här. Det är trots allt ett utsatt område med mycket kriminalitet. Nu vinkar han åt mig och då ser jag.

Bakom häcken, med sina höströda blad och svarta bär, ser jag högar av jord. På en av dem sitter ett litet kors, byggt av smala grenar.

”Man måste begrava dom snabbt”, säger han.” Annars....”

När jag kommer tillbaka till kontoret är Mattias där.

”Glorias syrra ringde och var arg på dig för att du har sagt att hon skulle dö. Enligt henne har vi lovat att inte säga något. Hon säger att hon måste ha hoppet annars blir hon sämre. Kanske finns det mer behandling som ge kan ge på

sjukhuset? Nu har hon i alla fall ordnat tid en tid hos onkologen.”

”Säger du det? Det var ju hon själv som tog upp det. Hon har inte långt kvar och hon vet det själv”.

Jag sjunker ner i en soffa. Vet att vi ska gå en runda till. Sjukhuset. Hopp. Behandling. Feber. Skicka till sjukhuset igen. Smärta, må illa. Hem igen. Jag förstår att det är så det måste gå till. Jag pratade länge med hennes onkolog igår och de har gett all behandling de kan. Men om hon är där och insisterar på mer behandling kommer de inte säga nej. Kanske ger de en lägre dos, eller något mildare som hon kanske tål. Onkologen ser patienten vid ett kort möte på sjukhuset. Vi ser hur det är hemma. En kur till kan vara dödsstöten.

Jag önskar att det skulle få vara lugnt. Att hon skulle få ligga i sängen där hemma medan Adonai stryker hennes panna slät och pussar hennes kinder. Änglar svävar över dem och pojken ger henne söt saft att dricka. Sen kryper han ner under täcket och båda somnar. Pumpen med lugnande och smärtstillande tickar på i långsam takt. Ett surrande sövande ljud från madrassen hörs. In genom dörren kommer en präst för att ge henne sista smörjelsen. Han bär på ett kors och sjunger helande böner. Runt hennes säng knäböjer mamman, systemen, Adonais pappa. Deras röster stiger och sjunker.

Men ingenting är som i drömmen, utan verkligheten är hård. Det är inte rätt att en så ung människa ska dö. Nästa dag kommer kuratorn och jag åka dit och fortsätta arbetet. Lyssna av, försöka förstå, förklara, hjälpa åt. Jag har satt in nya mediciner, de kommer hjälpa mot smärtan och oron. Jag tänker på de här åren jag jobbat så nära döden. Varför valde jag det? Jag vet att det fanns en judisk doktor i

koncentrationslägret under Förintelsen där mormor och morfar var. När doktorn såg att döden var skriven i morfars ansikte la han in honom i sjukstugan. Det var den lilla hjälp han kunde ge. Att han åtminstone fick ligga på en hård brits. Att anhöriga fick komma och säga adjö.

”Hur gick det idag?” frågar kuratorn.

”Sådär. Hon förstår vad som händer men vill skydda alla. Jag föreslog clownerna men vet inte hur det landade. Anastasia ringde och var arg.”

”Ibland är det bara så, det tar sin tid.”

När kuratorn och jag kliver in i lägenheten nästa gång kommer Anastasia emot oss. Jag hör att det är fullt med folk i rummet där Gloria ligger.

”Vad har hänt? undrar jag.

”Gloria sa att hon ville att alla skulle komma så hon kan få säga adjö. Hon vill inte åka till sjukhuset igen. Hon orkar inte mer och behandlingen kommer inte hjälpa. Det går fort nu. Därför har hon bett vännerna komma hit.”

Madeleine och jag byter blickar. Vi blir hänvisade att sätta oss i soffan. Vi får starkt sött te och en kaka. Allvarliga människor rör sig i rummet. De talar med låga röster, mumlar. Glorias mamma har dragit ihop håret i en knut och satt på sig en klänning.

Jag närmar mig Glorias säng. Jag hör hennes oregelbundna men lugna andning. I hennes ansikte ser jag tecknen att döden närmar sig. En suck. En mors skrik. Så inget mer.

Madeleine och Adonai går ut på gården. Han vill visa fågelgravarna.

Bios

Mattias Gerenstein

Började sitt skrivande när han spelade i band. Genom åren har han skrivit akademiskt, journalistiskt och även fått ihop en teaterpjäs. Om det judiska perspektivet i sina texter säger han: ”Det är inte alltid explicit, men själva skrivarimpulsen bottnar, delvis, i en känsla av utanförskap som behöver formuleras. Tystnaden är inte ett alternativ.”

Eva Grossman

Eva Grossman är född 1955 i Stockholm. Hon är uppvuxen i en familj där båda föräldrarna är överlevare från Förintelsen. Eva arbetar som läkare och är specialist i palliativ medicin och allmänmedicin.

Helén Lieberman-Ram

Helén Lieberman-Ram är projektledare på ett forsknings- och utvecklingscenter med äldre frågor i fokus. Hon har varit med på skrivarkursen i två år.

Stephan Mendel-Enk

Stephan Mendel-Enk är utbildad i journalistik och har bland annat skrivit i fotbollsmagasinet Offside, varit sportkrönikör i Dagens Nyheter och arbetat på Sveriges Radio. Stephan romandebuterade med Tre apor (2010). Fortsättningen Apan i mitten släpptes sommaren 2020. Stephan har mångårig erfarenhet av att undervisa i kreativt skrivande på olika nivåer.

Ida Ruyter

Ida Ruyter är lärare i särskild undervisningsgrupp för årskurs 7-9. Hon har gått skrivarkursen i ett år.

Anette Sallmander

Anette Sallmander är scenkonstnär och kulturproducent. Hon har varit verksam på fria teatrar och institutioner som Kungliga Dramatiska Teatern, Kungliga Operan Stockholm, Riksteatern samt en återkommande röst i Sveriges Radios P1:s program Tankar för dagen. Det senaste året har hon arbetat med scenkonst-projektet "Jag ljuger hela tiden" en pjäs om Förintelseöverlevare och deras barn med den ideella föreningen Non Serviam där hon medverkat och producerat föreställningar i samarbete med bl.a. Kulturhuset Stockholm, Unga Klara, Strindbergs Intima Teater och Hamn museum. Hon är just nu delaktig som regissör i scenkonstprojekt Rosmary's Baby tillsammans med 50 skådespelare och sex regissörer.

Janet Suslick

Janet Suslick är nybliven pensionär efter ett yrkesliv som journalist. Hon studerar kreativt skrivande vid Paideia folkhögskola och Linnéuniversitetet.

Noomi Weinryb

Noomi Weinryb är docent i företagsekonomi och till vardags forskar och undervisar hon om organisationer och organisering med fokus på civilsamhället. Hennes främsta fritidsintresse är att läsa och prata om skönlitteratur.

Elisabeth Wolpert

Elisabeth Wolpert arbetar som distriktsläkare och har forskat inom immunterapi av cancer. Hon har utbildat sig i skönlitterärt skrivande, på Skrivarakademin och Paideia folkhögskola. Elisabeth har gett ut två böcker: en doktorsavhandling inom immunologi och en roman som utspelar sig under nazistockupationen av Polen. Den senare, "de avhuggna, de räddade", finns som ljudbok, inbunden bok och e-bok.

וַיֵּצֵר יְהוָה אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם עֹפֶר מִזֶּהָאֲדָמָה וַיִּתֵּן לָהֶם רָאִי
חַיִּים וַיְהִי הָאָדָם לִיחַיִּי